

OUDER WORDEN

2040

Transformatieagenda

Actieagenda

deel
4

TRANSFORMATIEAGENDA

trans-for-ma-tie (de; v; meervoud: transformaties)

– omvorming, gedaanteverandering

Transformatie is een diepgaande, structurele verandering die breekt met oude manieren van werken, overtuigingen en paradigma's en daardoor fundamentele impact heeft op de wijze van werken, gedrag, waarden en cultuur van individu, organisatie en samenleving...

agen-da (de; m./v.; meervoud: agenda's) – het programma dat in volgorde een reeks onderwerpen, taken of activiteiten bevat die in een bepaalde periode moeten worden uitgevoerd.

De opgavegerichte transformatieagenda is met alle betrokken partijen opgesteld. Hierin benoemen we wat er moet gebeuren om het transformatievermogen van Nederland te verhogen om ons voor te bereiden op de ouder wordende samenleving. Een agenda met verschillende concrete doelen en acties en randvoorwaarden waarmee we samen bouwen aan een toekomstbestendige ouder wordende samenleving.

Transformatieagenda voor een ouder wordende samenleving

Het verkennen van trends en ontwikkelingen, het verdiepen van kernthema's en het onderzoeken van verschillende scenario's over de ouder wordende samenleving bieden de basis voor een gezamenlijke dialoog over de ouder wordende samenleving. Op basis van dit materiaal kunnen we met elkaar van gedachten wisselen over de toekomst. Door meerdere toekomstbeelden te bespreken kan worden nagedacht over relevante ontwikkelingen en de eventuele consequenties daarvan zonder te verzanden in discussies of een specifiek toekomstbeeld waar is of niet. Tijdens de vele werkconferenties met de verschillende werkgroepen hebben we de scenario's getoetst en aangevuld met bestaande kennis en toekomstagenda's en vooral ook met alle landelijke, regionale en lokale initiatieven die elk vanuit hun eigen perspectief hun steentje bijdragen aan de voorbereidingen op de samenleving van 2040.

Bekijk via de QR-code de meest actuele versie van de agenda

De samenleving in 2040 is in ieder geval anders dan die van vandaag. Hoe anders, hebben we (deels) zelf in de hand door met elkaar aan de slag te gaan. In dit deel werken we een transformatieagenda uit die houvast biedt aan betrokken partijen om de komende jaren te werken aan de vraagstukken die we moeten oplossen. Die betrokken partijen vormen inmiddels een landelijk netwerk van organisaties en professionals die samen de uitdaging aan willen gaan over hoe verder met onze ouder wordende samenleving. De transformatieagenda zet aan tot actie, een stap-voor-stapproces waarin wisselende doe-coalities de verantwoordelijkheid nemen voor de uitvoering van verschillende onderdelen van die agenda. De 'coalition of the willing' zoals de beweging gestart is, transformeert daardoor in een 'coalition of the doing' met ieders bijdrage vanuit eigen kracht. De agenda is opgavegericht, dat wil zeggen werkend aan oplossingen voor de vraagstukken die beschreven en onderzocht zijn in thema's en scenario's. De agenda biedt zowel een totaaloverzicht als vertrekpunt. Achter de QR-code presenteren we de verdere concretisering en doorontwikkeling die nodig zijn voor het oplossen van deze vraagstukken in de komende jaren. De transformatieagenda voor een ouder wordende samenleving is namelijk niet statisch maar dynamisch van aard.

Doe-coalities

The proof of the pudding is in the eating. De complexiteit van de verschillende vraagstukken in de ouder wordende samenleving is zodanig dat een volledig uitgewerkte oplossing niet direct voorhanden is maar gaandeweg in de praktijk uitgevonden en uitgewerkt moet worden. En het goede is dat terwijl we ons landelijk zorgen maken over die toekomst er vaak regionaal al gewerkt wordt aan oplossingen. We hebben deze regionale domeinoverstijgende coalities doe-coalities genoemd. Doe-coalities zijn regionale of lokale samenwerkingsverbanden van mensen en organisaties (natuurlijke en rechtspersonen) die domeinoverstijgend bezig zijn met het transformeren van zorg en ondersteuning naar een vitale gemeenschap. Het betreft vaak langdurige structurele samenwerking, die op basis van de realisatie van de onderlinge afhankelijkheid en opgebouwd vertrouwen tussen de verschillende bestuurders werkt aan oplossingen en antwoorden voor huidige en toekomstige uitdagingen. Doe-coalities hebben vaak geen juridische organisatievorm waarbij financiering en afstemming binnen de concrete innovaties plaatsvinden en partijen deelnemen vanuit een welgemeend eigenbelang en vooral verantwoordelijkheid om een bijdrage aan de oplossing van organisatie en domeinoverstijgende uitdagingen. Ze kunnen, afhankelijk van het vraagstuk, lokaal, regionaal of landelijk opereren en werken in de praktijk aan oplossingen op basis van gedeelde investeringen en/of risico's. Omdat we willen voorkomen dat we het wiel opnieuw uitvinden hebben we binnen het programma Ouder Worden 2040 geïnventariseerd waar deze doe-coalities actief zijn om ze te ondersteunen en daar waar mogelijk op te schalen.

Opzet van de transformatieagenda

De transformatieagenda bouwt voort op wat er gebeurt in het land en de adviezen van verschillende commissies, wetenschappelijke bureaus en betrokken partijen die in de afgelopen jaren al verschenen zijn. Tijdens de bijeenkomsten met de werkgroepen zijn de scenario's gebruikt om steeds te bespreken wat er in elk scenario zou moeten gebeuren. Al die ideeën zijn tijdens een gezamenlijke bijeenkomst met alle werkgroepen eind 2021 verwerkt tot een robuuste transformatieagenda die daarna verder uitgewerkt en nogmaals getoetst is bij deelnemers.

De transformatieagenda bestaat uit vijf overkoepelende agendathema's die vanzelfsprekend niet op zichzelf staan maar in onderlinge samenhang gezien moeten worden. Gezamenlijk schetsen ze de beweging zoals die de komende twintig jaar moet plaatsvinden. Elk thema is uitgewerkt in een aantal onderwerpen die samen deze beweging kunnen realiseren. Bij elkaar 20 onderwerpen die de gezamenlijke opgave formuleren voor de komende 20 jaar, geconcretiseerd naar doelen bij aanvang, voor de kortere termijn en waar we in 2040 uit willen komen. Een opgave die de transformatie karakteriseert naar een samenleving waarin voor iedereen perspectief bestaat. Het geheel van deze opgave verwoordt de gezamenlijke visie op hoe we onze samenleving de komende 20 jaar willen inrichten.

Maatschappelijke dialoog

Een samenleving waarin iedereen, ook mensen in de derde en vierde levensfase, meedoet en ertoe doet. In deze samenleving worden we versterkt in en aangesproken op ons talent en zijn we ieder op onze eigen manier van betekenis. We wonen veilig, duurzaam en betaalbaar in een leefomgeving die we gezamenlijk vormgeven, leeftijdsvriendelijk is en bijdraagt aan onze vitaliteit en gezondheid. Vitaliteit waarin we ook zelf veel investeren, met als resultante dat als we zorg en ondersteuning nodig hebben, die ook geboden kan worden, informeel en formeel. Technologie en digitalisering ondersteunt daarbij op een inclusieve, veilige en betrouwbare manier.

Deze visie op onze samenleving wordt in dit deel uitgewerkt aan de hand van de volgende vijf agendathema's.

Agendathema 1: Van oud zijn naar goed ouder worden

Meedoen wordt in de ouder wordende samenleving weer een vanzelfsprekendheid. Het eerste agendathema gaat over langer en meer meedoen in de samenleving. We zetten ons in voor een inclusieve samenleving waarin we een leven lang leven en goed ouder worden. We zijn unieke personen met verschillen in levenservaring die aangesproken mogen worden op en versterkt kunnen worden in ons talent, ook als we ouder worden. Als oudere, of liever gezegd als ervaren kracht, doe we nog steeds mee, ook in de derde en vierde levensfase. In 2040 is de samenleving zo ingericht dat mensen in die latere levensfasen nog steeds een actieve bijdrage kunnen leveren op de manier die hen past. Beleid, voorzieningen, wetten, regels en maatschappelijke arrangementen stimuleren ieders potentieel. Dat heeft geleid tot beeldvorming over ouderen die aanmerkelijk positiever is, zowel op individueel als op samenlevingsniveau. We

zijn er ons ook van bewust dat we ouder worden en hebben de kennis en mogelijkheden om ons hier actief op voor te bereiden, ondersteund waar dat nodig is. Ook de laatste, meest kwetsbare levensfase en de dood vormen onderdeel van het leven waarop we ons voorbereiden zoals we dat voor alle levensfasen doen. We doen dit in een leefomgeving die we zelf mee ingericht hebben en die grotendeels gevormd wordt door eigen initiatieven waarin jong en ervaren samen optrekken.

Agendathema 2: Van betrokken werk naar waardevolle bijdrage

Het gaat niet alleen over meedoen, maar ook over ertoe doen. Het tweede agendathema werkt aan een betekenisvolle samenleving waarin we ertoe doen in wie we zijn en wat we doen. De waarde daarvan drukken we niet alleen uit in geld, maar ook in maatschappelijke waarde, in eigenwaarde, in relevantie en ontwikkeling, individueel en collectief. Sociaal ondernemerschap en publiek-private samenwerking bieden de basis in ontwikkeling en financiering van innovatie en vernieuwing en dat biedt ook perspectief voor participatie op latere leeftijd. Arbeidsmarkt en pensioenen sluiten aan bij de gevarieerde behoefte gedurende de levensloop. Er is ruimte voor structurele maatschappelijke bijdragen in alle levensfasen. Mantelzorgers leveren (nog steeds) een belangrijke bijdrage aan de zorg en ondersteuning voor ouderen en kwetsbaren en worden daarin gewaardeerd en gesteund. De verbinding is geborgd tussen het informele en formele netwerk van de ondersteuningsvrager, waardoor we samen tot meer in staat zijn. De mantelzorger is daarmee een serieus en niet te missen onderdeel van het zorgnetwerk. Überhaupt staat het werken in de zorg en ondersteuning in hoog aanzien, zodanig dat ook in de (betaalde) arbeidsmarkt weer een gezonde balans is ontstaan tussen vraag en aanbod.

Agendathema 3: Van eigen huis naar samen-wonen

In een samenleving waarin we meedoen en ertoe doen, nemen we ook verantwoordelijkheid voor de gemeenschap waarin iedereen een plek heeft om te wonen. Het derde agendathema richt zich op onze leefomgeving waarin we duurzaam, veilig en betaalbaar wonen en die, in balans met natuur en klimaat, bijdraagt aan welzijn en gezondheid. Als samenleving hebben we beleidsbepalende invloed op de inrichting en besturing van die gemeenschap op lokaal, regionaal en landelijk niveau. We werken aan een leeftijdsvriendelijke, vitale wijkinfrastructuur inclusief mobiliteits- en andere voorzieningen die daarbij horen. Er zijn voldoende passende woningen beschikbaar met ruimte voor ontmoeting en versteviging van de sociale (netwerk)structuur in de wijk. Het woningaanbod is flexibel en gevarieerd in gebruik. Gezondheidscentra en ook de zware verpleeghuiszorg zijn geïntegreerd in de wijk.

Agendathema 4: Van liever niet ziek naar meer vitale jaren

In een gezonde leefomgeving zijn we ons ook bewust van onze gezondheid, de invloed die we daarop hebben en de verantwoordelijkheid die we daarvoor hebben. Het vierde agendathema houdt ons zo lang mogelijk aan de vitale kant van de samenleving zodat er genoeg mensen en middelen overblijven om passende en liefdevolle zorg te geven aan hen die dat nodig hebben. Individueel en collectief sturen we predictief en preventief aan op vitaliteit in de samenleving met blijvend passende ondersteuning waar nodig. Het zorgstelsel is geëvolueerd tot een eenvoudig, transparant functionerend geheel dat regionaal financiert op basis van vitaliteit van de gemeenschap. Dat maakt het mogelijk een continuüm van ondersteuning en zorg te organiseren voor elke (zelfstandig wonende) oudere en kwetsbare

die dat nodig heeft. Passende ondersteuning en zorg die geleverd wordt vanuit het gezamenlijke informele en formele netwerk zoals dat lokaal en regionaal georganiseerd is. En die gebaseerd is op beschikbare en betrouwbare informatie over bewezen effectieve zorg met kwaliteit van leven en sterven van het individu als ijkpunt.

Agendathema 5: Van individueel innoveren naar digitaal verbonden

Het bovenstaande kan niet zonder een sterk verdergaande ontwikkeling in digitalisering en technologie. In het laatste agendathema werken we aan een digitaal ondersteunde samenleving waarin we digitaal meedoen en zinvol gebruik maken van de mogelijkheden die technologie en digitalisering ons bieden. We nutten die mogelijkheden uit op een manier die ethisch afgewogen is en de menselijke maat ondersteunt. Alle publiekelijke technologische systemen zijn voor iedereen toegankelijk, laagdrempelig en intuïtief. We hebben een infrastructuur gebouwd die integratie van digitale toepassingen op een passende manier faciliteert. En we zijn digitaal weerbaar. Iedereen kan digitaal meedoen op een veilige, betrouwbare, toegankelijke, gebruiksvriendelijke, begrijpelijke en persoonlijke manier. Tenslotte zorgen we voor een duurzaam innovatielandschap dat het mogelijk maakt snel en gericht relevante innovaties uit te proberen en na bewezen succes op te schalen.

Dialog met de samenleving

De transformatiethema's zoals hier beschreven schetsen een beweging die niet vanzelfsprekend is. Onlosmakelijk verbonden met deze agenda is een maatschappelijke dialoog die we als samenleving met elkaar moeten voeren over de ouder wordende samenleving en de wijze waarop we de realisatie van de transformatieagenda met elkaar in samenhang vormgeven. De samenleving is tenslotte van ons allemaal in goede maar ook in minder goede tijden. De vraagstukken die in dit programma geadresseerd worden raken iedereen, iedereen kan bijdragen aan de oplossing en iedereen heeft daar op zijn eigen manier ook verantwoordelijkheid in. De agenda is dan ook geschreven in de wij-vorm in het besef dat 'wij' tegelijkertijd iedereen en niemand is. Tijdens de werkgroepbijeenkomsten is dan ook steeds de vraag gesteld wie zich aan welke onderwerpen wil verbinden om zo stap voor stap invulling te geven aan de realisatie. Op deze wijze is een begin gemaakt met de uitvoering van die agenda en wordt betrokkenheid en bijdrage de komende tijd verder uitgebouwd.

Het bewustzijn van het brede maatschappelijke draagvlak dat nodig is, het delen en verder concretiseren van visie en agenda naar concrete uitwerking en vooral het gezamenlijk uitvoering daaraan geven, vormt een belangrijke basis onder het gehele programma. In aanvulling op de vijf agendathema's beschrijven we dan ook uitvoerig de opzet en invulling van deze maatschappelijke dialoog en de wijze waarop realisatie van de agenda in samenhang gerealiseerd kan worden.

Van oud zijn naar goed ouder worden

Mee doen

”

Waar zetten we ons voor in?

Een inclusieve samenleving waarin we een leven lang leven en goed ouder worden. Wij zijn unieke personen met verschillen in levenservaring die aangesproken mogen worden op en versterkt kunnen worden in ons talent, ook als we ouder worden.

Wat hebben we daarvoor nodig?

Merkbaar meer bewustzijn in de maatschappij over mogelijkheden, kansen en rollen voor alle generaties en de verbinding daartussen.

Wat gaan we daarvoor doen?

1. Stimuleren van het gebruiken van 'ervaren kracht'
2. Voorbereiden op de volgende levensfase
3. Aandacht voor 'de laatste 1.000 dagen' en de betekenis van sterven voor mensen en hun naasten.
4. Ruimte voor (burger)initiatieven die bijdragen aan zelf en samen prettig ouder worden

1

Stimuleren van
het gebruiken van
'ervaren kracht'

2

Voorbereiden op de
volgende levensfase

**Van oud zijn
naar goed
ouder worden**

Mee doen

3

Aandacht voor 'de
laatste 1.000 dagen'
en de betekenis van
sterven voor mensen
en hun naasten

4

Ruimte maken voor
(burger)initiatieven
die bijdragen aan zelf
en samen prettig
ouder worden

Mee
doen

1

Stimuleren van het gebruiken van 'ervaren kracht'

Acties

- Bewustzijn dat mensen in de derde en vierde levensfase een betekenisvolle bijdrage kunnen leveren aan de maatschappij.
- Stimulerende mogelijkheden, regelgeving, beleid en (vrijetijd) voorzieningen om betekenisvol bij te dragen in de derde en vierde levensfase.
- Generatiebewustzijn en generatiebewust beleid.
- Beeldvorming rondom ouder worden en ouderen, waarbij taalgebruik van belang is.

Het aantal mensen in de derde en vierde levensfase neemt toe. Dat geeft potentie om waarde te creëren voor de samenleving. Maatschappelijke waarde, bijvoorbeeld in de rol van grootouder, buur, mantelzorger, vrijwilliger, organisator van burgerinitiatieven, oppas, en economische waarde, bijvoorbeeld als kennisdeler, toerist, vrijetijdsbeoefenaar, opleider, werknemer. De kunst is om onze maatschappij zo in te richten dat alle ervaren kracht en kennis door de toename van mensen in de derde en vierde levensfase tot bloei kan komen.

Onze maatschappelijke arrangementen (beleid, voorzieningen, wetten en regels) zijn er nog onvoldoende op ingericht om het potentieel wat in de derde en vierde levensfase aanwezig is te benutten. Veel mensen in de derde en de vierde levensfase willen juist van betekenis zijn. Binnen de huidige maatschappelijke arrangementen zijn daarvoor onvoldoende mogelijkheden. Denk bijvoorbeeld aan mensen die willen doorwerken na hun pensionering, maar dit vanwege een harde grens in de cao-afspraken niet mogen. We zorgen dat regelgeving, beleid en voorzieningen aansluiten bij behoeftes van mensen en een actieve bijdrage en invulling van verschillende rollen stimuleren. Ook vrijetijdsbesteding speelt een belangrijke rol. Vermaak, winkels, horeca, cultuur en

START

- Onderzoeken en ontwikkelen nieuw taalgebruik
- Opzetten langdurige bewustwordingscampagne beeldvorming ouderen
- Onderzoek naar wensen en behoeftes in de derde en vierde levensfase

educatie: vrijetijdsvoorzieningen maken we beter toegankelijk voor alle generaties.

We voeren de dialoog over deze arrangementen in het licht van de veranderende behoeftes en vergroten het generatiebewustzijn in beleidsvorming om het gemakkelijker te maken voor mensen in de derde en vierde levensfase om van betekenis te zijn in de maatschappij. Generatiebewust beleid betekent het consequent rekening houden met effecten voor (andere) generaties nu en in de toekomst.

Het inzetten van talenten en het hebben van een sociaal netwerk is in elke fase van het leven relevant. We starten de bewustwording hiervan zo vroeg mogelijk, zodat mensen in staat zijn om een sociaal netwerk te vergroten, te versterken en te herstellen. Het versterken van gemeenschappen van en voor ouderen; het organiseren van aanbod gericht op netwerkvorming en/of het versterken van netwerken en het ondersteunen van ouderen om nieuwe rollen te vervullen, helpt hierbij.

In het faciliteren van betrokkenheid in de derde levensfase denken we aan: het organiseren van een geleidelijke overgang van de tweede naar de derde levensfase (met overbruggingsbanen en flexibele pensioenen); het aan-

bieden van seniorenstages en cursussen ter voorbereiding; nieuwe flexibele vormen van vrijwilligerswerk die aansluiten bij de behoeftes van de groep en het loslaten van de pensioenleeftijd.

Specifieke aandacht hierbij krijgt beeldvorming. Iedereen wil oud worden, maar niemand wil oud zijn. Een uitspraak die velen herkennen en erkennen. Het is nodig dat iedereen, ook ouderen zelf, anders gaan kijken naar ouder worden en oud zijn. De overwegend negatieve beeldvorming rondom ouderen en oud zijn heeft op individueel niveau invloed op gezondheid en gedrag. Op maatschappelijk niveau heeft het onder andere als effect dat ouderen een veel kleinere kans hebben om werk te vinden. Om de maatschappelijke waardering van ouderen te vergroten en potentieel te benutten, zetten we in op duurzaam positievere beeldvorming rondom ouderen en ouder worden. Taalgebruik rond ouderen en ouder worden is een belangrijk aandachtspunt. Het betreft een langdurige aanpak, waarin verschillende maatregelen zoals gerichte publiekscampagnes, een ondersteunende omgeving en kennis vergroten worden gecombineerd. Belangrijk hierbij in beleid, onderzoek en actie zijn het doorbreken van het eenzijdige beeld van ouderen en het recht doen aan de diversiteit.

2025

- Beleid, voorzieningen, wetten, regels generatiebewust heroverwogen waar nodig
- Mensen in de tweede levensfase worden begeleid in overgang naar de derde levensfase

2040

- Beeldvorming ouderen is merkbaar positiever op samenlevings en individueel niveau
- Beleid, voorzieningen, wetten, regels (maatschappelijke arrangementen) stimuleren ieders potentieel
- Samenleving is ingericht zodat mensen in de derde en vierde levensfase een betekenisvolle bijdrage kunnen leveren

Vorbereiden op de volgende levensfase

Acties

- Bewustwording in de gehele samenleving rond voorbereiden op ouder worden, binnen alle leefdomeneinen.
- Mogelijkheden om voor te bereiden op ouder worden en actief gebruik hiervan.
- Specifiek bewustwording rond de overgang naar de derde en vierde levensfase.
- Onderzoek naar wat werkt om maximaal voor te bereiden op transitie momenten.
- Gesprek over transitie momenten op het juiste moment en de juiste plek.
- Actieve inzet van reablement (maximaal behoud en herstel van zelfredzaamheid).

Niet alleen ouderen zelf kunnen nadenken over ouder worden en hoe je je daarop voorbereidt. Ouderen, overheden, maatschappelijke organisaties, private partijen en ouderenorganisaties (ook geadviseerd door de Raad van Ouderen) doen dit samen. We beginnen hier zo vroeg mogelijk mee, want 'ouder worden begint bij de geboorte'. Bewustwording op samenleving- en op individueel niveau is hier een cruciale sleutel.

Transitiemomenten in de levensloop zijn momenten dat iemand van de ene in de andere levensfase komt. Dat kan bijvoorbeeld zijn bij het krijgen van kleinkinderen, pensionering of verlies van een partner. Belangrijke gebeurtenissen die voor iedere individu op een ander moment plaatsvinden. Het nadenken over ouder worden doen we dus niet zozeer leeftijdsgebonden, maar meer rondom een belangrijke gebeurtenis die een nieuwe fase kenmerkt. Als eerste hebben mensen hierin zelf een rol. Daarnaast zetten we in op bewustwording bij

START

- Opstarten experimenten rondom reablement programma's
- Starten onderzoek ondersteuning transitie momenten
- 25 belangrijkste levensgebeurtenissen in kaart brengen

partijen (publiek en privaat) die te maken hebben met ouder worden. Zij moeten zich zowel landelijk, regionaal als lokaal gezamenlijk inzetten om bewustwording rondom ouder worden te stimuleren, de mogelijkheden te creëren om ook daadwerkelijk voor te kunnen bereiden op ouder worden en waar nodig belemmeringen weg te nemen. Oog voor diversiteit is een belangrijk uitgangspunt.

We gaan concreet en actief inzetten op reablement (voor wie dit mogelijk is): mensen leren zichzelf weer te helpen middels een korte, doelgerichte en holistische interventie. Bij impactvolle gebeurtenissen die leiden tot kwetsbaarheid kan de inzet van reablement ondersteunen bij het verbeteren van fysieke, mentale en sociale weerbaarheid. Door het maximaal behouden en herstellen van zelfredzaamheid is reablement een vorm van ondersteuning op transitie momenten in de levensloop.

Om gericht te acteren in de overgang in levensfasen, kenmerken we de overgang naar de derde levensfase als specifiek moment om te starten met actieve bewustwording. Concreet gaan we onderzoek doen naar welke manieren hiervoor het beste werken, gedragsonderzoek kan hierbij helpen. Een specifiek onderwerp dat we willen onderzoeken is het maken van een plan waarin iemand beschrijft hoe iemand zich voorbereidt op ouder worden in alle leefdomeinen. Voorbeelden zijn blijven participeren, proactieve zorgplanning en levensloopbestendig wonen.

2025

- Lopende reablement programma's
- Ondersteuning transitie moment krijgt vorm rondom levensgebeurtenissen
- Continue dialoog over bewustwording rond ouder worden en voorbereiden daarop

2040

- Alle Nederlanders hebben de mogelijkheden en kennis om zich, ondersteund waar nodig, actief voor te bereiden op ouder worden

Aandacht voor 'de laatste 1.000 dagen' en de betekenis van sterven voor mensen en hun naasten

Acties

- Bewustwording bij burgers, mantelzorgers en vrijwilligers over 'de laatste 1.000 dagen'.
- Vindbaarheid van kennis en expertise op het gebied van waardig leven en sterven.
- Bewustzijn van betekenis van sterven verankeren in de opleidingscurricula.
- Verbeterde zorg en ondersteuning bij het sterven, thuis en intramuraal.

Bij goed en waardig leven hoort ook goed en waardig sterven. Bij waardig sterven ben je op je sterfbed omringd met aandacht en zorgvuldigheid. Bijna de helft van de Nederlanders heeft angst om te sterven. Ze stoppen het nadenken hierover ver weg en vinden het moeilijk om erover te praten. Zelfs met de meest dierbaren om hen heen. Meestal omdat ze niet weten wat er gebeurt tijdens het stervensproces. Dat tekort aan kennis maakt de angst alleen maar groter.

De voorbereiding op het einde van het leven is iets wat iedereen aangaat en wat niet aan leeftijd is gebonden. Naarmate de leeftijd vordert en chronische of levensbedreigende ziektes zich aandienen, komt dit onderwerp wel meer in beeld. Maar waar voorbereiden op ouder worden al een taboe is, is de voorbereiding op sterven dit nog veel meer. Een kwart van de ouderen denkt niet na over het levenseinde.

We zetten in op bewustzijn rond de betekenis van sterven en het tijdig spreken over het levenseinde, met aandacht voor het voeren van eigen regie passend bij persoonlijke

START

- Start bewustwording 'de laatste 1.000 dagen'
- Onsluiten van beschikbare kennis en informatie laatste levensfase

wensen en behoeftes. En met aandacht en zorgvuldigheid voor verschillende achtergronden in bijvoorbeeld cultuur en geloof. De metafoor 'laatste 1.000 dagen' (zie ook pagina 76) als een belangrijke voorbereidende fase, is daarmee aanknopingspunt voor gesprek. Hiervoor vergroten we (vindbaarheid van) kennis bij burgers en professionals in zorg en sociaal domein. We ontsluiten beschikbare kennis over waardig sterven en maken het toegankelijk en voor iedereen beschikbaar op een passende manier.

Daarnaast zetten we (praktische) handvatten in om het gesprek beter te kunnen voeren, in termen van spreken en luisteren. Tijdig spreken over het levenseinde kan onzekerheid over die laatste fase verminderen. Op het moment dat die zorg dan nodig is, kun je veel beter verwoorden wat je wensen zijn als je daar al over hebt nagedacht. Dan kunnen zowel je omgeving als betrokken (zorg)professionals daar ook beter op inspelen en mogelijkheden organiseren. We maken het handelingsperspectief zichtbaarder.

Professionals in de zorg spelen een belangrijke rol in een waardig stervensproces. Een fase die grote zorgvuldigheid vergt en ook het vermogen om binnen richtlijnen en protocollen maximaal aan te sluiten bij bestaande wensen en de specifieke situatie. We zetten in op het vergroten van de aandacht voor het begeleiden van het sterven in de opleidingen en de verankering hiervan in opleidingscriteria. Speciale aandacht hebben we ook voor mantelzorgers en vrijwilligers die zich bezighouden met ondersteuning in de laatste levensfase.

Tot slot richten we ons op de formele zorg en ondersteuning. We werken onder andere aan structurele bekostiging van geestelijke verzorging thuis, zodat ouderen ook thuis zorg kunnen krijgen van een geestelijk verzorger. Daarnaast zetten we in op continue verbetering van zorg en ondersteuning bij het stervensproces op welke manier dat ook plaatsvindt.

2025

- Kennis en mogelijkheden ondersteuning waardig sterven beschikbaar voor iedereen
- Geestelijke verzorging ook thuis beschikbaar en bekostigd

2040

- Gesprek over de dood en de laatste levensfase onderdeel van het leven
- Professionals geëquipeerd om optimaal te ondersteunen in laatste levensfase

Ruimte maken voor (burger) initiatieven die bijdragen aan zelf en samen prettig ouder worden

Acties

- Burgerinitiatieven, samenwerking en zelforganisatie in wijken en buurten.
- Voorzieningen, netwerken en (burger)initiatieven in wijken en buurten beter, laagdrempeliger en toegankelijker.
- Zichtbaarheid goede voorbeelden van wijk- en buurtontwikkeling.
- Regionale regie en ruimte voor mensen om aan de slag te gaan en initiatieven te ontplooien.

Voor velen, maar ook voor ouderen, geldt dat een sterkere sociale basis en netwerk bijdragen aan kwaliteit van leven. Concrete voorbeelden zijn minder eenzaamheid, voorkomen van verergering psychosociale klachten, meer zingeving en zelfs bevordering van fysieke en mentale gezondheid en terugdringen van gezondheidsverschillen. Het kan voorkómen dat mensen een beroep doen op formele zorg.

Voor goed ouder worden is actief burgerschap van ons allemaal nodig. Een stevige sociale basis zorgt ervoor dat mensen kunnen meedoen in de maatschappij en invulling kunnen geven aan actief burgerschap. Mensen van alle leeftijden verenigen zich in informele groepen, zoals in (online) communities of in burgerinitiatieven. Burgerinitiatieven of bewonersinitiatieven dwars door sociale groepen en leeftijdsgroepen dragen bij aan een goede sociale basis.

START

- Bundelen en uitdragen succesverhalen
- In kaart brengen benodigde randvoorwaarden burgerinitiatieven

We maken meer ruimte voor burger- en bewonersinitiatieven. Dat zijn ideeën van burgers om de leefomgeving (vaak in eigen buurt of wijk) te verbeteren. Dat kan een sociale insteek hebben, bijvoorbeeld een buurtfeest organiseren, maar ook gericht zijn op duurzaamheid, zoals een lokale energiecoöperatie. De rode draad is dat een burgerinitiatief (onverplicht) wordt opgestart door burger(s) ten behoeve van anderen of de samenleving.

We stimuleren, faciliteren en ondersteunen de ontplooiing hiervan in wijken en buurten. We optimaliseren randvoorwaarden als financiering, capaciteit, juridische kennis, of ondersteuning bij opschaling. Door onderzoek maken we inzichtelijk welke succesverhalen landelijk opgeschaald kunnen worden, waarbij we ons ook laten

inspireren door buitenlandse voorbeelden. Veel mensen in de derde en vierde levensfase willen zich inzetten voor dergelijke initiatieven. We stimuleren en ondersteunen dit met beleid.

Tot slot verbeteren we ook de toegankelijkheid van lichte vormen van ondersteuning. Denk aan wijkcentra en buurthuizen, waar alle mensen maar in het bijzonder ouderen, drempelloos terecht kunnen voor ondersteuning op allerlei leefdoelgebieden (wonen, sociaal contact, werk). We zetten in op intensievere samenwerking tussen gemeentes, welzijn, huisartsen en zorg voor het realiseren van één toegangspunt, ondersteund door digitale mogelijkheden.

2025

- Randvoorwaarden burgerinitiatieven verbeterd
- Elke wijk een fysiek en digitaal toegangspunt voor lichte ondersteuning

2040

- Burgerinitiatieven nemen merendeel leefbaarheid (in de buurt) voor hun rekening
- Elke oudere heeft een sociale basis
- Toegang tot lichte ondersteuning is drempelloos

Doe-coalitie

Salland United

Desiree Creemers,
Voorzitter Raad van Bestuur
Deventer Ziekenhuis

Jan Griepink,
Lid Raad van Bestuur Carinova

In Salland United hebben meer dan 40 organisaties zich in een regionaal netwerk van o.a. de vier Sallandse gemeenten, welzijnssector, de zorgaanbieders in 1e en 2e lijn, de regionale zorgverzekeraar, het zorgkantoor en onderwijs verenigd. Gezamenlijk werken we aan kwalitatieve hoogstaande, laagdrempelige en betaalbare zorg en ondersteuning, voor nu en in de toekomst. Het vraagt samenwerking en vooral innovatie over de grenzen van je eigen organisatie. Er zijn meer dan 300 initiatieven voorgesteld en in samenhang opgepakt waarin professionals samen optrekken om zorg en welzijn beter te organiseren en op elkaar te laten aansluiten. De innovaties richten zich op 5 pijlers:

1. Op preventie inzetten
2. Versterken van eigen regie en zelfstandigheid van ouderen
3. Optimaliseren inzet van (zorg)professionals
4. De Juiste Zorg Op de Juiste Plek
5. Technologie als katalysator

Voordat we zover waren is er spreekwoordelijk heel wat water door de IJssel gegaan. Er gaat wel wat tijd overheen voordat je een hecht team bent met een heldere ambitie, een gedeelde agenda en onderling vertrouwen.

Door vertrouwen in elkaar kun je buiten de lijntjes kleuren. Daar is ook lef voor nodig.

Onze regiovisie heeft daarbij een belangrijke rol gespeeld. Samen met alle partijen hebben we op basis van data en feiten de uitdagingen geformuleerd en de innovatiepijlers zoals hierboven genoemd. Iedere pijler heeft een bestuurlijk trekker, die zorgt ervoor dat er voortgang blijft en problemen opgelost worden. In september 2021 hebben we Salland United en haar ambitie wereldkundig gemaakt tijdens een grote regio bijeenkomst. Tenslotte is het wel zo handig dat iedereen weet wat we doen, omdat onze ervaring is dat er anders heel vaak goed bedoeld, maar wel langs elkaar heen geïnnoveerd wordt.

Inmiddels zijn er heel wat resultaten te delen waar we trots op kunnen zijn. De samenwerking rond het regionaal transfer punt is 1 van de eerste successen. Het zorgt voor de verdeling van cliënten over de verschillende zorginstellingen, waardoor de doorstroom goed geregeld is en we niet meer steggelen over waar welke cliënt het best opgevangen kan worden zoals in het verleden.

” ***Samen lossen het op en durven we over de grenzen van de eigen heen organisatie te kijken. De consequenties worden niet bij 1 partij neergelegd.***

Ook leidden we een verpleegkundige op tot wondzorgdeskundige, die nu deels in de wijk en deels in het ziekenhuis werkt. Indien gewenst is er direct afstemming mogelijk met de dermatoloog die meekijkt via de smart glass. De patiënt hoeft daardoor niet meer naar het ziekenhuis te komen. Naast ervaren kwaliteit is dat ook nog een keer super efficiënt en goedkoop.

In een aantal wijken in Salland is een 'Wally' aanwezig. Dat is bijvoorbeeld een maatschappelijk werker waar bewoners of huisartsen terecht kunnen met hun vragen over zorg en welzijn. Wally helpt de weg vinden in alle sociale initiatieven en de toegankelijkheid naar zorg enorm te verbeteren. Er lopen al 20 Wally's rond in de regio.

Daarnaast introduceerden we beeldzorg: er zijn inmiddels heel wat patiënten die vanuit huis op afstand contact hebben met hun verpleegkundige en daar-

door meer eigen regie en vrijheid hebben gekregen. Zo leerde een man om zijn stoma zelf te verwisselen en gaat nu op vakantie naar Limburg, waar hij beeldbelt met z'n verpleegkundige om er zeker van te zijn dat hij de stoma goed heeft verwisseld. Werken met beeldzorg heeft al zo'n 8 formatieplaatsen opgeleverd

Op onze longlist van projecten staan nog veel hele interessante onderwerpen, zoals monitoring van risicopatiënten thuis, de uitleen van robots aan burgers om dingen makkelijker te maken, een campagne en regionale dialoog over bewust ouder worden, een integrale aanpak van aanhoudende lichamelijke klachten, de herinrichting van patiënt processen, geïntegreerde Leefstijl Interventies bij lage SES-jeugd, of psychiatrie en psychologie uit de zorg naar voren halen.

Voor de toekomst hebben we best wensen. We zouden zo een goede cliënten- en burgerafvaardiging willen in onze Transformation Board. Natuurlijk worden cliënten betrokken bij onze innovatieprojecten maar we zoeken nog een goede vorm voor een regionale Burgerraad.

En er is een grote behoefte aan wat wij noemen opschalings- en doorzettings-macht van succesvolle innovaties. In plaats van dat wij het wiel opnieuw uitvinden willen we graag voortbouwen op reeds bewezen successen, waarbij de belemmeringen die we ervaren in regelgeving en bekostiging worden doorbroken.

www.sallandunited.nl

Doe-coalitie

Zorg Dichterbij

- Gooi- en Vechtstreek alliantie

Janneke Brink-Daamen,
Voorzitter raad van bestuur
Tergooi Medisch Centrum

Zorg Dichterbij is het programma in de Gooi- en Vechtstreek waarin sinds 2018 de RHOGO (de huisartsen brancheorganisatie), een vertegenwoordiger van alle VVT-instellingen en het Tergooi MC zijn verenigd. Samen vormen wij het programmabestuur. In eerste instantie ingegeven door de landelijke visie *Juiste Zorg op de Juiste Plek*; waar we samen de intentie voelen om de Nederlandse zorg toekomstbestendig te maken. Daar hebben we urgentie voor gecreëerd door twee ziekenhuizen samen te voegen tot een kleiner ziekenhuis op één locatie.

De afspraak is dat we met elkaar de beweging maken naar 'zorg dichterbij' en daar ruimte voor creëren.

De sterke samenwerking met zorgpartners in onze regio is het antwoord om snel te kunnen inspelen op een veranderende zorgvraag. De kansen en uitdagingen gaan we samen aan. Wij hebben in onze regio nu al te maken met een grote groep ouderen. Door onze krachten te bundelen nu - binnen het program-

ma Zorg Dichterbij - maar ook na 2022 blijven wij in staat om de zorg te organiseren naar de behoeften van onze inwoners. We doen dit vanuit het besef dat we de zorg samen beter en anders kunnen organiseren als we elkaars kracht gebruiken. Onze gedeelde droom vanuit het hart van de zorgverlener verbindt ons; behoud van de kwaliteit van de zorg en ons werkplezier zijn de echte drivers voor de verandering.

Het programmabestuur kent een gelijkwaardige en volwaardige vertegenwoordiging van alle betrokken zorgpartners uit de regio. We geven elkaar praktische druk, we maken de beweging met elkaar, met zorgaanbieders en onze medewerkers. De verzekeraar ZilverenKruis is nauw betrokken als grootste financier. De afspraak is dat we met elkaar de beweging maken naar 'zorg dichterbij' en daar ruimte voor creëren. Dat betekent dat ze niet onmiddellijk budgetten laten krimpen wanneer we een efficiënter zorgproces ontwerpen. Dat geeft de noodzakelijke ruimte en vertrouwen om te transformeren met partners in de regio.

De transformatie is gaande; 20 van de 100 projecten zijn al reguliere zorg geworden. Zo zijn er projecten rond digitalisering zoals telemonitoring en het video- of meekijkconsult waarbij een medisch specialist meekijkt met de huisarts en andersom. Een goed voorbeeld zijn patiënten met COPD die we vanuit Tergooi MC op afstand kunnen monitoren. Zij hoeven voor een controle niet meer naar het ziekenhuis te komen, maar vullen op afstand nieuwe waarden in zodat de behandelend specialist de patiënt veel beter in de gaten kan houden en verandering vroeg kan signaleren. Dat geeft de patiënt een veilig gevoel en je voorkomt ziekenhuisbezoek en soms zelfs een opname. Voor al deze projecten zitten we met betrokken zorgprofessionals aan tafel. Iedereen helpt met volle overgave mee om de verandering voor elkaar te krijgen waarbij zorgprofessionals in de lead zijn.

Tergooi MC heeft een actief patiëntenpanel waar ruim 750 (oud)patiënten aan deelnemen. Patiëntparticipatie binnen het programma Zorg Dichterbij vinden wij heel belangrijk. We betrekken hen zoveel mogelijk, van begin tot eind. Ook zijn we de Helpdesk Digitale Zorg gestart waar wij patiënten helpen met digitale vragen die niet medisch inhoudelijk zijn, maar wel bij mensen spelen als zij in behandeling zijn of contact hebben met een arts of behandelaar. Ook zorgverleners buiten onze regio maken gebruik van de helpdesk voor hun patiënten en cliënten. Daar zijn we trots op!

Programma Zorg Dichterbij hangt samen met het nieuwe ziekenhuis. Begin volgend jaar starten we met een nieuw programma dat dit opvolgt en nog veel meer aansluit op de brede regio ambities. Als bestuurders moet je het lef hebben om het toch gewoon te doen. Alleen samen kan je grote uitdagingen aan gaan. En daar kijken wij enorm naar uit.

Van betrokken werk naar waardevolle bijdrage

Ertoe doen

”

Waar zetten we ons voor in?

Een betekenisvolle samenleving waarin we ertoe doen in wie we zijn en wat we doen. De waarde daarvan drukken we niet alleen uit in geld maar ook in maatschappelijke waarde, in eigenwaarde, in relevantie en ontwikkeling, individueel en collectief.

Wat hebben we daarvoor nodig?

Versterkt bewustzijn dat iedereen op verschillende manieren, ook in de derde en vierde levensfase, betekenisvol kan leven in en een grote bijdrage kan leveren aan de ouder wordende samenleving op basis van ieders talent, werk- en levenservaring.

Wat gaan we daarvoor doen?

1. Aantrekkelijker en effectiever werken in zorg en welzijn
2. Ontwikkelen sociaal en publiek-privaat ondernemerschap
3. Integreren van economische en maatschappelijke bijdrage, in het bijzonder voor de mantelzorg
4. Arbeidsmarkt laten aansluiten bij de levensloop

1

Aantrekkelijker en effectiever werken in zorg en welzijn

2

Ontwikkelen sociaal en publiek-privaat ondernemerschap

**Van betrokken
werk naar
waardevolle
bijdrage**

Ertoe doen

3

Integreren van economische en maatschappelijke bijdrage, in het bijzonder voor de mantelzorger

4

Arbeidsmarkt laten aansluiten bij de levensloop

Aantrekkelijker en effectiever werken in zorg en welzijn

Acties

- Meer autonomie voor de professional en meer werkplezier.
- Verkenning van effecten netwerkzorg op inrichting arbeidsmarkt van medewerkers in zorg en ondersteuning.
- Effectieve en efficiënte inzet van (schaarse) deskundigheid met behulp van technologische ondersteuning en meer samenwerking met informele zorg.

De arbeidsmarkt in de zorg knelt, de vraag naar voldoende opgeleid zorgpersoneel neemt toe en de druk op medewerkers is hoog. Om de zorgvraag van de toekomst een antwoord te bieden, besteden we aandacht aan behoud van bestaand personeel en werving van nieuw zorgpersoneel. We werken met aantrekkelijke functieprofielen en kijken naar mogelijkheden in (om)scholing van professionals. Cruciaal hierin is het verbeteren van beeldvorming rond werken in zorg en welzijn.

We zetten in op het creëren van meer ruimte en werkplezier voor zorgprofessionals. Werkgevers gaan aan de slag met de waardering en goed werkgeverschap. Werkweken worden flexibeler, medewerkers krijgen ruimte in het zelf indelen van werktijden en voor ouders wordt het gemakkelijker werk en zorg te combineren. Zorgprofessionals ervaren support en begeleiding vanuit leidinggevenden, acceptabele werkbelasting en hebben

- Mogelijk maken van efficiëntere inzet van deskundigheid
- Start verkenning effecten netwerkzorg

START

opleidingsmogelijkheden. Vanuit hun expertise hebben zorgprofessionals de ruimte om mee te denken en beslissen over beleid en uitvoering.

De toename van het aantal flexwerkers in de zorg is van invloed op de aantrekkelijkheid en organiseerbaarheid. Voor de kwaliteit, continuïteit en betaalbaarheid van zorg is aandacht gewenst voor een goede balans tussen het perspectief van de organisatie en behoefte aan autonomie en flexibiliteit van zorgmedewerkers. De ontwikkeling van netwerkzorg brengt met zich mee dat op termijn grenzen tussen organisaties vervagen. Het wordt belangrijker aan wie je zorg en ondersteuning verleent, dan vanuit welke organisatie je dat doet. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in het organiseren van een regionale flexibele schil. Het is goed mogelijk dat dit zich verder uitbreid naar bijvoorbeeld platforms waar vraag en aanbod elkaar kunnen vinden. De mogelijkheden willen we verder verkennen.

Met de toenemende zorgvraag is het van belang dat we (om niet een steeds groter beroep op de arbeidsmarkt te hoeven doen) inzetten op effectieve en efficiënte inzet van deskundigheid, waarbij we competentiegericht werken. Hierbij kijken we naar het herschikken van taken en het anders indelen van bestaand werk zodat we op een slimmere manier werken. Ook stimuleren we de inzet van arbeidsbesparende technologieën om de werkdruk te verlagen. We verbeteren de samenwerking tussen (in)formele zorgverleners en stimuleren zij-instromers en herintreders met behulp van goede bijscholing en scholingsprogramma's. Daarbij kan gericht werven van zorgpersoneel uit het buitenland een serieuze optie zijn.

2025

- Sterke verhoging van ervaren autonomie en werkplezier bij de professional
- Experimenten inrichting arbeidsmarkt

2040

- Werken in de ondersteuning en zorg voor ouderen staat hoog in aanzien
- Arbeidsmarkt kent een gezonde balans tussen vraag en aanbod (kwantitatief en kwalitatief)

Ontwikkelen sociaal en publiek-privaat ondernemerschap

Acties

- Groei in sociaal ondernemerschap.
- Meer ruimte voor publiek-private samenwerkingen.
- Opschaling succesvolle innovaties.

Steeds meer ondernemers vinden dat ondernemen meer betekent dan alleen geld verdienen. Zij willen bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke, sociale of milieuproblemen en met hun bedrijf een maatschappelijke bijdrage leveren. In het huidige veld is de rol van (sociale) ondernemers nog bescheiden maar zeker kansrijk. De gespecialiseerde en doelmatige inzet van het bedrijfsleven is van meerwaarde in het effectief organiseren van de ondersteuning van ouderen in hun zelfredzaamheid en het opschalen van benodigde innovaties hiervoor. Daarbij kan de zakelijke kant van het bedrijfsleven een impuls geven aan de servicegerichtheid en aan oplossingen die buiten de formele zorg liggen. Ook biedt sociaal ondernemerschap kansen voor grotere participatie van ouderen.

START

- Hulp voor opschaling sociale ondernemingen
- Landelijk netwerk voor kennisdelen over zorginnovaties ingericht

Gedurende de levensloop maken we gebruik van verschillende gemak-, comfort of persoonlijke dienstverlening door gespecialiseerde bedrijven. Echter worden taken vaak overgenomen door zorgaanbieders na indicatiestelling voor zorg en ondersteuning. In het licht van de toenemende (complexe) zorgvraag is het van belang dat zorgaanbieders en het bedrijfsleven samenwerken, waarbij naar verwachting een groter deel van de ondersteuning aan ouderen privaat georganiseerd en gefinancierd zal gaan worden. Hierbij houden we oog voor het gegeven dat financiële draagkracht van mensen (sterk) verschilt.

Kansrijke innovaties die op tal van plaatsen in zorg en welzijn al plaatsvinden, schalen we verder op. Succesvolle innovaties sluiten aan bij de doelgroep en zorgen voor een doelmatiger en kwalitatief hoogwaardiger inzet van ondersteuning en eventueel benodigde zorg. Om inno-

vaties breed toegankelijk en toepasbaar te maken voor professionals en cliënten en opschaling te stimuleren, is kennisdeling over succesvolle innovaties en (regionale) samenwerking van belang. We versterken en stimuleren het groei- en innovatievermogen van mkb-ondernemers en bedrijven: regelgeving is faciliterend en onnodige belemmeringen bij financiering zijn weggenomen.

Publiek-private samenwerking zorgt niet alleen voor meer financiële ruimte, maar creëert ook vernieuwend en innovatief vermogen, brengt andere kennis en visie bij elkaar en vormt daarmee een goede basis voor sociale en technologische innovatie. Het inrichten en uitbouwen van publiek-private samenwerking is niet altijd gemakkelijk. We maken gebruik van eerdere ervaringen, zorgen voor uitwisseling en zoeken naar mogelijkheden om belemmeringen weg te nemen.

2025

- Sociaal ondernemerschap is aanjager van kansrijke innovaties
- Maatschappelijk investeren in zorg en welzijn groeit

2040

- Sociaal ondernemerschap en publiek-private samenwerking zijn de norm in ontwikkeling en financiering van innovatie en vernieuwing voor de ouder wordende samenleving

Integreren van economische en maatschappelijke bijdrage, in het bijzonder voor de mantelzorger

Acties

- Ruimte voor het verlenen van mantelzorg als onderdeel van betaald werk.
- Passende ondersteuning voor mantelzorgers.
- Mogelijkheden voor een 'sociale sabbatical'.

In de benadering van werk wordt nu veelal gedacht aan het verrichten van betaalde arbeid en het verwerven van inkomen. Redenerend vanuit het begrip van brede welvaart (waarbij het naast materiële waarde ook gaat om zaken als gezondheid, onderwijs, sociale cohesie en persoonlijke ontplooiing) in combinatie met krimp van de potentiële beroepsbevolking, vraagt de ouder wordende samenleving om een andere kijk op (betaald) werk in relatie tot bijvoorbeeld mantelzorg en het stimuleren van arbeidsparticipatie in de derde en vierde levensfase.

Redenerend vanuit de waarde van het leveren van een maatschappelijke bijdrage als (onderdeel van) werk, valt het verlenen van vrijwilligerswerk en in het bijzonder het verlenen van mantelzorg hier ook onder. Vrijwilligerswerk houdt de samenleving als geheel én de vrijwilliger zelf gezond en veerkrachtig. Waar mensen zich vrijwillig inzetten voor een ander en de samenleving, ontstaan sociale innovatie en ondernemerschap. Om een maatschappelijke bijdrage te stimuleren, maken we een 'sociale sabbatical' mogelijk. In een sociale sabbatical krijgen medewerkers onder voorwaarden mogelijkheden voor

START

- Opties voor verruimen mogelijkheden voor verlenen vrijwilligerswerk, in het bijzonder mantelzorg in kaart gebracht
- Bestaande ondersteuning mantelzorgers gebundeld en gedeeld

het verlenen van maatschappelijk werk. Zo dragen werkgever en werknemer samen bij aan het leveren van een maatschappelijke bijdrage. Dit houdt medewerkers uitgedaagd en betrokken bij de samenleving en versterkt maatschappelijk ondernemerschap.

Gegeven het belang van mantelzorg en andere niet beroepsmatige zorg en ondersteuning herzien we de afspraken tussen werkgevers en werknemers over de manieren waarop betaald werk met deze activiteiten gecombineerd kan worden. Het verruimen van het zorgverlof voor mantelzorgers die voor zieken of hulpbehoevenden zorgen, verlaagt hun belasting. Ook maakt een verschuiving in het denken van individuele naar collectieve mantelzorg het mogelijk dat naast directe familie ook andere naasten (zoals burens en vrienden) op vrijwillige basis mantelzorg kunnen leveren. Ook andere oplossingen kunnen hierin ruimte bieden. Denk aan flexibilisering van werk, het zelf indelen van werktijden en afwisselend thuis en op kantoor werken. Het gesprek tussen werkgever en werknemer speelt hierin een centrale rol.

Om ondersteuning voor mantelzorgers persoonlijker en passender te maken, maken we lokaal en regionaal afspraken over de toerusting en ondersteuning van mantelzorgers. We investeren en experimenteren met nieuwe innovaties op het gebied van mantelzorg, breiden het aanbod voor mantelzorgers op het gebied van opleiding en cursussen uit en onderzoeken meer mogelijkheden voor het verder versterken van samenwerking tussen informele en formele zorgverleners.

Vanuit het verbinden van de maatschappelijke en economische waarde is het experimenteren met een basisinkomen een mogelijke stap in het bieden van ruimte voor het leveren van een maatschappelijke bijdrage. Een basisinkomen biedt bestaanszekerheid en draagt bij aan het verkleinen van de kansengelijkheid. Het is hierbij van belang kritisch te kijken naar mogelijke voor- en nadelen en de effecten in relatie tot betaald arbeid.

2025

- Ondersteuning mantelzorgers en ruimte voor verlenen mantelzorg gerealiseerd
- Experiment met het mogelijk maken van een 'sociale sabbatical'

2040

- Mantelzorgers leveren een belangrijke bijdrage aan zorg en ondersteuning voor ouderen en worden daarin gewaardeerd en gesteund
- Het leveren van structurele een maatschappelijke bijdragen wordt niet belemmerd door financiële afhankelijkheden

Ertoe
doen

4

Arbeidsmarkt laten aansluiten bij de levensloop

Acties

- Mogelijkheden voor ouderen om in derde en vierde levensfase maatschappelijk actief te blijven.
- Experimenten met een dynamisch pensioen zonder vaste pensioenleeftijd.
- Nieuwe combinaties van pensioensparen.

Ouderen in de derde en vierde levensfase willen vaak graag maatschappelijk actief blijven. De krimp van de potentiële beroepsbevolking vraagt dat ook. We stimuleren participatie in de derde en vierde levensfase door voorlichting en het bieden van mogelijkheden passend bij de behoeftes van ouderen.

We verbeteren de mogelijkheden voor langdurige participatie op de arbeidsmarkt. Hiervoor is duurzame inzetbaarheid vereist: voortdurend investeren in menselijk kapitaal, gezondheid, kennis en kunde om zich als werkende aan te kunnen passen aan de veranderende omstandigheden op de arbeidsmarkt.

Werkgevers en werknemers zelf spelen een rol bij het investeren in arbeidsmarktperspectieven en duurzame inzetbaarheid. Door de werkdruk te verlagen over alle generaties en maatschappelijke participatie in de derde

START

- Experimenten met mogelijkheden van dynamisch pensioen gestart
- Nieuwe combinaties van (pensioen)sparen verkend
- Randvoorwaarden solidariteit ten aanzien van flexibel pensioen bekend

levensfase te stimuleren, wordt gewerkt aan de duurzame inzetbaarheid. Mensen in de derde levensfase krijgen hiervoor actieve voorlichting en ondersteuning.

Bij een dynamische arbeidsmarkt past een dynamisch pensioen. Een dynamisch pensioen ondersteunt bij het onderhouden van, en investeren in menselijk kapitaal. Dit is noodzakelijk voor participatie op de arbeidsmarkt. Met een dynamisch pensioen wordt rekening gehouden met de specifieke situatie van de werkende. Dit gebeurt binnen de gestelde randvoorwaarden voor solidariteit en met bescherming om individuele schadelijke keuzes te voorkomen (bijv. te weinig pensioen opbouwen).

Om het pensioen passend te maken bij de behoeftes en levensloop, experimenteren we met het instellen van een dynamisch pensioen en het loslaten van de pensioenleeftijd. Mensen krijgen bijvoorbeeld de mogelijkheid

om een periode van financiële krapte te overbruggen of ruimte te bieden voor carrièrewisselingen of mantelzorg, uitruil van vermogens(opbouw) tussen pensioen en eigen woning en het opnemen van een ruimer bedrag aan pensioenvermogen bij pensionering.

Ook experimenteren we met nieuwe combinaties van (pensioen)sparen waardoor keuzevrijheid in de inzet en opbouw van pensioen ontstaat. Het sparen van pensioen in natura wordt mogelijk gemaakt: zo spaar je bijvoorbeeld geleidelijk voor een woning op latere leeftijd.

2025

- Verbeterde mogelijkheden voor langdurige participatie op de arbeidsmarkt
- Evaluatie mogelijkheden dynamisch pensioen

2040

- Inrichting van arbeidsmarkt en pensioenen sluiten aan bij de behoeftes en levensloop

Van eigen huis naar samen-wonen

Samen doen

”

Waar zetten we ons voor in?

Een participerende samenleving waarin we samen verantwoordelijkheid voor de gemeenschap nemen en iedereen een plek heeft om te wonen. We hebben beleidsbepalende invloed op inrichting en besturing van die gemeenschap. Onze leefomgeving waarin we duurzaam, veilig en betaalbaar wonen, draagt bij aan welzijn en gezondheid en is in balans met natuur en klimaat.

Wat hebben we daarvoor nodig?

Groter bewustzijn over de invloed van de leefomgeving op gezondheid en het belang om die gezamenlijk vorm te geven.

Wat gaan we daarvoor doen?

1. Organiseren burgerparticipatie op lokaal, regionaal en nationaal niveau
2. Versterken van vitale wijkinfrastructuur, mobiliteit en voorzieningen
3. Realiseren diversiteit aan extra woningen.
4. Aanpassen wet- en regelgeving voor divers woningaanbod en -gebruik
5. Ontwikkelen duurzaam verpleeg(t)huis van de toekomst

1

Organiseren burgerparticipatie op lokaal, regionaal en nationaal niveau

2

Versterken van vitale wijkinfrastructuur, mobiliteit en voorzieningen

3

Realiseren diversiteit aan extra woningen

**Van eigen huis
naar
samen-wonen**

Samen doen

4

Aanpassen wet- en regelgeving voor divers woningaanbod en -gebruik

5

Ontwikkelen duurzaam verpleeg(t)huis van de toekomst

Organiseren burgerparticipatie op lokaal, regionaal en nationaal niveau

Acties

- Zelfbeheer en zelforganisatie in de wijk.
- Burgerplatforms en invited spaces om samen vorm te geven aan de leefomgeving.
- Burgerparticipatie op lokaal, regionaal en nationaal niveau.

Bij burgerparticipatie gaat het om het beïnvloeden van het overheidsbeleid door burgers. Ook gaat het om het nemen van initiatieven, het inspelen op ideeën en de denkkraft van inwoners. Burgers en andere belanghebbenden participeren actief bij de te maken keuzes in de samenleving. Het creëren en ondersteunen van ruimte voor eigen initiatief vergroot het sturend vermogen. Daarmee vergroten we creativiteit, innovatief vermogen en slagkracht waarover de overheid alleen onvoldoende beschikt.

We stimuleren de inrichting van burgerplatforms en invited spaces: plekken waar burgers en vertegenwoordigers van overheden samenkomen om vorm te geven aan publieke ruimtes. We versterken deze burgerparticipatie door inspraak van alle burgers uit de brede bevolking te borgen met representatieve selectieprocedures voor vertegenwoordigersfuncties. Hierdoor betrekken we alle

- Burgerparticipatie op nationaal niveau onderzocht
- Burgerplatforms en invited spaces ingericht

groepen, ook hen die misschien in eerste instantie niet reageren. We onderzoeken de inzet van burgerinspraak op belangrijke beleidsbeslissingen op lokaal, regionaal en nationaal niveau (bijv. met een burgerbegroting) om een doorlopende inspraak van burgers te garanderen.

Zelfbeheer en zelforganisatie door burgers in de wijk geven burgers zeggenschap op lokaal niveau over de eigen leefomgeving. Bewoners nemen initiatief en doen zelf het bestuur en de uitvoering, waarbij de rol van (overheids-)instanties beperkt is. Dit komt de sociale cohesie in de samenleving ten goede en het beleid sluit zo beter aan doordat burgers op een andere manier betrokken raken bij het bestuur van de stad. Zelfbeheer vraagt ook om een andere wijze van dienstverlening door de overheid: wendbaarder en flexibeler.

Om zelfbeheer en zelforganisatie te stimuleren realiseren we binnen de juridische en beleidskaders voldoende ruimte en zorgen we voor passende wet- en regelgeving en mogelijkheden voor financiering. We brengen de mogelijkheden van zelfbeheer en zelfbestuur actief onder de aandacht bij de burgers (onder andere met behulp van burgerplatforms en invited spaces) en zetten gericht in op duidelijke afgebakende activiteiten.

Inrichting, snelheid van realisatie en het uiteindelijke succes van zelfbeheer en zelforganisatie is sterk afhankelijk van (regionale) verschillen en de diversiteit in samenstelling van de gemeenschappen. Daarom zorgen we voor specifieke verbindingen tussen de gemeenschappen en (lokale) overheden, instanties en professionele organisatie, bijvoorbeeld door opbouwwerk.

2025

- Eerste burgeradviezen op landelijk niveau gegeven

2040

- Burgers geven richting aan maatschappelijke vraagstukken en de budgettering daarvan op alle niveaus: landelijk, regionaal en lokaal

Versterken van vitale wijkinfrastructuur, mobiliteit en voorzieningen

Acties

- Leefijdsvriendelijke leefomgevingen.
- Mixed-use inrichting op gebiedsniveau.
- Formele samenwerking met informele netwerken.

Onze leefomgeving moet voor alle generaties leeftijdsvriendelijk, gezond en veilig zijn, uitnodigen tot bewegen en ontmoetingen en prettig zijn om in te wonen. Daarmee kan gezondheidswinst worden behaald. Een gezonde inrichting van de leefomgeving omvat ook een veilige omgeving die het mogelijk maakt om veilig buiten te bewegen en zo lang mogelijk zelfstandig thuis te wonen. We zetten ons in om de wijkinfrastructuur (wijkenrichting), mobiliteit (vervoersmogelijkheden) en voorzieningen (ontmoetingsplekken en vrije tijd) te versterken. Ook voor hulpbehoevende mensen, zoals mensen met dementie. We richten gespikkelde, kleinschalige woonwijken of communities in (met technologische ondersteuning), zodat ook zij zo lang mogelijk met behoud van eigen identiteit en autonomie kunnen wonen.

START

- Samenwerkingsverbanden ter ondersteuning informele netwerken gevormd
- Experimenten dementie vriendelijke wijken uitgebreid/gestart

In woonzorgvisies (gevormd door gemeentes in samenspraak met welzijns- en bewonersorganisaties, zorgaanbieders en private investeerders) wordt met extra aandacht gekeken naar de inrichting van leefbare woonwijken en gemixt gebruik op gebiedsniveau. Het intensief mengen van functies van gebouwen en voorzieningen in stedelijk gebied staat in positief verband met stedelijke duurzaamheid in sociale, economische en ecologische zin. Mixed-use heeft niet alleen een efficiëntere en beter gebruikte stad tot resultaat, maar leidt ook tot een toename in economische activiteit en een gezondere leefstijl met meer sociale interactie.

De toegang tot voorzieningen, de veiligheid in de buurt en de hoeveelheid groen zijn allemaal van invloed op de gezondheid op individueel en collectief niveau. Gemeentes, corporaties en maatschappelijke organisaties

hebben een rol in het stimuleren van sociale cohesie en creëren van ontmoetingsplekken in de wijk. Zij kunnen dit doen door bijvoorbeeld voormalige winkels, slecht verhuurbare woningen of kamers in grotere buurtcomplexen in te zetten om ontmoeting en activiteiten te faciliteren. Het behouden van mobiliteit is belangrijk om actief te kunnen blijven meedoen in de samenleving, ook op latere leeftijd. Bij de inrichting van mobiliteit en voorzieningen houden we daarom rekening met ouderen.

Gemeentes, corporaties en maatschappelijke organisaties hebben een gezamenlijke taak om in formele samenwerkingsverbanden de informele burgernetwerken te ondersteunen en te faciliteren in de ontwikkeling van vitale wijken met bijbehorende infrastructuur, mobiliteits- en overige voorzieningen.

2025

- Woningwet aangepast ten behoeve van ruimere taak corporaties
- Gemeentelijke woonzorgvisies geconcretiseerd en in uitvoering

2040

- Leeftijdsvriendelijke vitale infrastructuur in alle wijken in Nederland

Realiseren diversiteit aan extra woningen

Acties

- Woonvormen gericht op ontmoeting en gezamenlijkheid.
- Nieuwe woonconcepten zoals coliving en living as a service.
- Duurzame transformatie van bestaande gebouwenpalet.
- Nieuwbouw voor een gezonde woningmarkt.

Passende toekomstbestendige woonvormen dragen bij aan minder eenzaamheid, minder zorgbehoefte en een betere doorstroming op de woningmarkt. Het creëren van voldoende passende woningen vraagt onder meer om voldoende diversiteit aan woonvormen en het beter benutten van bestaande woningbouw. We streven naar voldoende betaalbare woningen om prettig te kunnen wonen.

We investeren in (duurzame) woonvormen waarbij ontmoeting en gezamenlijkheid worden gestimuleerd. Nieuwe semicollectieve woonvormen, zoals hofjes en (tijdelijke) mantelzorgwoningen, kunnen daarnaast verbinding tussen leeftijdsgroepen en culturen stimuleren. Wonen in semicollectieve woonvormen, ontmoetingsplekken en gezamenlijk activiteiten zorgen voor sociale cohesie en bevorderen onderlinge hulp op basis van wederkerigheid. Op deze manier ontstaat een divers aanbod dat ruimte geeft voor vrijheid in eigen keuze voor iedereen.

- Succesvolle nieuwe woonconcepten opschalen

START

Daarbij blijven we nieuwe woonconcepten zoals zoals coliving en living as a service stimuleren. Coliving is een vorm van gemeenschappelijk wonen waarbij je zelfstandig woont maar verschillende voorzieningen deelt. Living as a service is een vorm waarbij de verhuur van een woonruimte gepaard gaat met persoonlijke service. De verhuurder speelt in op de behoeftes van een huurder voor, tijdens en na de verhuizing naar de woning.

We benutten bestaande woningbouw beter door bestemmingen te wijzigen met aandacht voor het levensloopbestendig maken. Denk aan verbouw van bestaande panden, zoals zorgvastgoed en flats, onder meer door ruimte te creëren voor ontmoeting en gezamenlijke activiteiten. Bij nieuw- en verbouw moet rekening gehouden worden met de mogelijkheden van slimme (thuis)technologie en met bewoning door andere leeftijdsgroepen wanneer de vergrijzingsgolf over zijn hoogtepunt heen is. Het stimuleren van doorstroming op de

woningmarkt zorgt voor een meer evenwichtige verdeling en een meer passend woonaanbod. Dit vraagt ondersteuning en (verhuis)begeleiding voor ouderen. Het is belangrijk dat er actieve voorlichting komt over vormen van geclusterd en collectief wonen voor ouderen. Breed uitdragen van de voordelen van semicollectieve woonvormen is van belang om een grootschalige realisatie te bevorderen.

Het realiseren van voldoende toekomstbestendige woningen om het woningtekort terug te dringen blijft een prioriteit. Hierin werken verschillende partijen die dagelijks met wonen, bouwen, zorg en welzijn bezig zijn nauw met elkaar samen. Om te komen tot een gezonde woningmarkt wordt er met aandacht gekeken naar de verdeling van nieuwbouw. Daarbij is het van belang dat nieuwbouw aansluit bij de vraag naar betaalbare woningen.

2025

- Meer ouderen kunnen thuiswonen, primair ondersteund door het eigen sociaal netwerk aangevuld met voldoende en adequate zorg, ondersteuning en expertise thuis

2040

- Er zijn voldoende passende woningen beschikbaar met ruimte voor ontmoeting

Aanpassen wet- en regelgeving voor divers woningaanbod en -gebruik

Acties

- Wettelijke aanpassingen voor geclusterde en/of collectieve woonvormen.
- Samenwonen in bestaande ruimtes via samenwoonsubsidies.
- Mogelijkheden voor vrijmaken vermogens.

Het op korte termijn creëren van voldoende betaalbare woningen passend bij de levensfase, vraagt om een divers woningaanbod en -gebruik met mogelijkheden tot snelle aanpassingen en flexibele inzet. Het betreft hierbij zowel om wet- en regelgeving op het gebied van ruimtelijke ordening en wonen, als op het gebied van sociale zekerheid.

Wetten en regels voor wonen, ruimtelijke ordening en het verlenen van zorg werken vaak nog belemmerend in de realisatie van nieuwe woonvormen en de gewenste diversiteit. Het realiseren van de woonopgave vraagt om aanpassingen van wetten en regels die het mogelijk maken om meer woningen op een kavel te creëren en ruimte te maken voor geclusterde of collectieve woonvormen.

- Belemmeringen in huidige wet en regelgeving in kaart gebracht

START

Gezamenlijk gebruik van woningen biedt oplossingen tegen eenzaamheid en maakt meer mantelzorg mogelijk met minder inspanning. Keuzes ten aanzien van gezamenlijk gebruik en het op deze manier voor elkaar zorgen worden in de toekomst gestimuleerd in plaats van belemmerd, bijvoorbeeld door het verstrekken van samenwoonsubsidies en het anders hanteren van de kostendelersnorm. In de vorming van vitale communities kan het loslaten van de kostendelersnorm niet meer beperkt zijn tot ouder-kindrelaties.

Flexibiliteit en aanpassingsmogelijkheden in woningaanbod en -gebruik vragen ook om flexibiliteit in en aanpassing van financiering van die woningen. Het vermogen van veel ouderen is de afgelopen jaren toegenomen. We vergroten de mogelijkheden om dit vermogen ook daadwerkelijk in te zetten voor wonen in een gezonde en veilige leefomgeving en we stimuleren ook het gebruik van het opgebouwde vermogen. Voorbeelden hiervan zijn aantrekkelijke manieren van verkoop en terugg huren, inzetten van de waarde van het huis als pensioenaanvulling, etc.

2025

- Mogelijkheden voor collectieve en andere woonvormen, gebruik en (ook particuliere) financiering daarvan verruimd

2040

- Flexibele ontwikkeling woningaanbod en -gebruik naar behoefte gefaciliteerd en gestimuleerd

Ontwikkelen duurzaam verpleeg(t)huis van de toekomst

Acties

- Meerjarig beeld van de regionale en lokale opgave op het gebied van intensieve zorg.
- Open verpleeg(t)huizen met een diversiteit aan bewoners.
- Gezondheidscentra voor ouderen in de wijk.

Veel ouderen zijn bij ongewijzigd beleid op latere leeftijd aangewezen op verpleeghuiszorg. De verwachte opgave die dat met zich meebrengt is zowel financieel als met het oog op de arbeidsmarkt niet haalbaar. We moeten daarom de zorg binnen en buiten de verpleeghuismuren anders gaan organiseren. Gezamenlijk moet we werken aan een meerjarige visie voor de regionale en lokale opgave op het gebied van zware zorg. Op basis hiervan kunnen regionaal en lokaal afspraken worden gemaakt over de realisatie van die zorg.

Het duurzame verpleeg(t)huis van de toekomst is een open ontmoetingsplek in de buurt. Kleinschalige, cultuursensitieve mixvormen van wonen zijn ingebed in een groter kader om flexibel in te kunnen spelen op

- Ervaringen met betrekking tot verpleeg(t)huis van de toekomst bundelen

START

de veranderende zorgvraag. Zorg en services kunnen trapsgewijs worden opgeschaald waardoor ouderen op een vaste plek kunnen blijven wonen, ook bij ernstige achteruitgang in functioneren en gezondheid. Op deze manier behouden ook de meest kwetsbaren tot en met het sterven hun plek middenin de samenleving.

Met behulp van technologische mogelijkheden wordt de regie van bewoners vergroot en hebben zij betere toegang tot hulpverlening. Ook krijgen zorgprofessionals door technologische ondersteuning ruimte om persoonsgerichte zorg te verlenen. Daarbij wordt rekening gehouden met de diversiteit aan bewoners binnen een verpleeg(t)huis, ook op het gebied van gezondheidsvaardigheden.

De organisatie van zorg en ondersteuning is ingericht op het zoveel mogelijk voorkomen c.q. uitstellen van een complexere zorgvraag. Dit kan onder meer door gezondheidscentra voor ouderen in de wijk in te richten waar ouderen laagdrempelig toegang hebben tot ondersteuning. In de wijkcentra worden verschillende diensten aangeboden: welzijn, fysiotherapeut, diëtist, apotheker, wijkverpleging, POH-er, Wmo-consulent en het sociale wijkteam. Dit stimuleert tevens samenwerking tussen formele en informele ondersteuners. Zo bevordert goed gecoördineerde ondersteuning op alle levensgebieden de kwaliteit van leven van zelfstandig wonende ouderen.

2025

- Meerjarig beeld van de regionale en lokale opgave op het gebied van intensieve zorg in kaart gebracht
- Nieuwe vormen verpleeg(t)huis van de toekomst opgeschaald

2040

- Intensieve verpleeg(t)huiszorg en gezondheidscentra geïntegreerd in de wijk

Van liever niet ziek naar meer vitale jaren

Vitaal doen

”

Waar zetten we ons voor in?

Een gezonde samenleving waarin we onze gezondheid als kostbaarste bezit willen vergroten en versterken. We hebben daarin zelf en samen een rol en verantwoordelijkheid. We blijven samen zo lang mogelijk aan de vitale kant van de samenleving en worden daarin ondersteund als we dat op eigen kracht minder goed kunnen. Zo blijven genoeg mensen en middelen over om passende en liefdevolle zorg te geven aan hen die dat nodig hebben.

Wat hebben we daarvoor nodig?

Bewustzijn van de verantwoordelijkheid voor en mogelijkheden in het beïnvloeden van eigen gezondheid (in brede zin), en dat zorg daarin niet altijd de oplossing

is. Ondersteuning bij het zelf en samen werken aan gezondheid met erkenning van bestaande gezondheidsverschillen, en -vaardigheden.

Wat gaan we daarvoor doen?

1. Levenslang en levensbreed investeren in vitaliteit
2. Regionale vitaliteit ontwikkelen vanuit de praktijk
3. Ondersteunen van ouderen in de eigen woonomgeving
4. Realiseren van passende en digitale zorg vanuit patiëntperspectief

1

Levenslang en
levensbreed
investeren in vitaliteit

2

Regionale vitaliteit
ontwikkelen vanuit
de praktijk

**Van liever
niet ziek naar
meer vitale
jaren**

Vitaal doen

3

Ondersteunen van
ouderen in de eigen
woonomgeving

4

Realiseren van passende
en digitale zorg vanuit
patiëntperspectief

Vitaal
doen

1

Levenslang en levensbreed investeren in vitaliteit

Acties

- Gepaste ondersteuning en beloning voor investeringen in de eigen vitaliteit.
- Actieve rol bedrijfsleven in het bevorderen van gezondheid.
- Collectieve verantwoordelijkheid voor vernieuwing en vangnet.

Voorkomen is beter dan genezen. Technologische en medische ontwikkelingen zorgen dat we steeds beter kunnen voorspellen wat gaat gebeuren. Dit biedt de mogelijkheid om persoonlijke risico's in kaart te brengen en preventief interventies in te zetten. Met behulp van deze kennis en data kan iedereen, al dan niet met hulp, zelf bepalen wat belangrijk voor hen is op alle vlakken van gezondheid en keuzes maken over hoe daar mee om te gaan. Investeren in gezondheid gaat de komende tijd steeds meer lonen. Het inzichtelijk maken van de relatie tussen leefstijlfactoren en het risico op het ontwikkelen van ziektes biedt mensen de mogelijkheid andere keuzes te maken, daarbij gesteund door de inzet van het bedrijfsleven en collectieve maatregelen. Cruciaal is om dit proces van passende ondersteuning en beloning voor investeringen in vitaliteit verbindend, mensgericht en datagedreven te voeren met solide onderbouwingen en goede mix van collectieve en individuele verantwoor-

START

- Verbreed en aangescherpt Nationaal Preventie Akkoord
- Groter aanbod van leefstijlstimulerende programma's

delijkheid. Maatschappelijke en financiële consequenties van leefstijl worden inzichtelijk gemaakt en vormen onderdeel van het gesprek in de spreekkamer en daarbuiten.

In het kader van goed werkgeverschap werken we aan het stimuleren van een gezonde werknemer in een gezonde werkomgeving. Een groot deel van het leven wordt immers op het werk doorgebracht. Het bevorderen van de gezondheid van werknemers leidt niet alleen tot betere gezondheid maar ook tot lager ziekteverzuim, meer voldoening, hogere motivatie en minder verloop. Amplitie wordt een belangrijk begrip: het gaat om het versterken van het welbevinden en functioneren van mensen. Het strekt zich uit over iedereen en niet alleen over risicogroepen of probleemgroepen met als doel die groepen steeds kleiner te laten worden.

Collectief werken we aan maatregelen die gezondheid bevorderend gedrag stimuleren, aan het creëren van ruimte voor vernieuwing en aan een vangnet voor die mensen die het zelf niet kunnen. Initiatieven zoals het invoeren van de suikertax en nul procent btw op groente en fruit zijn opgenomen in het coalitieakkoord. De doelen van het Nationaal Preventieakkoord worden doorgezet en de preventieaanpak wordt verbreed met mentale weerbaarheid. We investeren in een groter aanbod van leefstijlstimulerende programma's. Door deze maatregelen universeel in te zetten maar aan te passen op verschillen die bestaan tussen specifieke groepen in de samenleving, wordt gewerkt aan passende ondersteuning voor iedereen.

2025

- Mogelijkheden om verschil te maken in aanspraak op zorg en ondersteuning op basis van leefstijl
- Zorgkantoren, verzekeraars en gemeenten investeren samen met zorgverleners in preventie en vitaliteit

2040

- Individueel en collectief sturen we predictief en preventief op vitaliteit in de samenleving met blijvend passende ondersteuning voor hen die dat nodig hebben

Regionale vitaliteit ontwikkelen vanuit de praktijk

Acties

- Heldere en werkbare regio-indeling.
- Regionale doe-coalities voor predictieve en preventieve zorg op basis van gemeenschappelijke doelen.
- Integrale bekostiging op basis van regionale vitaliteit ontwikkeling.

In de huidige situatie is het complex om de gewenste beweging naar meer preventie en vernieuwing in zorg en ondersteuning te organiseren en financieren. De verschillende organisaties werken met ieder hun eigen specifieke financieringsvorm. Er zijn talloze fondsen en subsidies beschikbaar voor zorgvernieuwing maar vaak worden initiatieven na de projectfinanciering niet gecontinueerd of opgeschaald. De financiële schotten binnen het huidige bekostigingssysteem vormen stevige obstakels.

Grote stelselwijzigingen dragen niet per definitie bij aan het vraagstuk van de ouder wordende samenleving, maar is er wel behoefte om bestaande belemmeringen te elimineren. Het moet gemakkelijker worden voor regionale doe-coalities om domeinoverstijgende en niet-clientgebonden activiteiten te initiëren en te financieren. Dat vraagt in de eerste plaats om een heldere en eenduidige regio-indeling aansluitend bij de natuurlijke vor-

START

- Afspraken over eenduidige regioindeling gemaakt
- Regelgeving verruimd voor regionale experimenten
- Uitwisseling en opschaling gestart van regionale doe-coalities

ming van samenwerking zoals die in praktijk tot stand is gekomen. En vervolgens om mogelijkheden om belemmeringen tussen domeinen en/of wetten op te lossen.

We willen initiatieven hiervoor bundelen en versnellen dichtbij de praktijk van zorgvernieuwing waarbij regionale samenwerking en (langdurige) financiering van bewezen nieuwe oplossingen de basis vormen. Dat betekent geen uitvoerige systeem discussies maar met de betrokken actoren kijken waar een wijziging in het stelsel zorgtransformatie kan bevorderen. Op basis van gemeenschappelijke gezondheidsdoelen werken doe-coalities aan predictieve en preventieve zorg waarin ze steeds meer mogelijkheden krijgen dit ook financieel vorm te geven. We werken aan een systeem van persoonsvolgende bekostiging gebaseerd op de gedefinieerde gezondheidsdoelen. In eerste instantie kan dat vanuit de bestaande stelsels waarbij compensatie

mogelijk is tussen de systemen. Onderlinge compensatie kan doorontwikkeld worden naar een gezamenlijk fonds dat langzaam groeit en daarbij de budgetten uit de betreffende stelsels 'leegtrekt'. Dat kan op termijn de opmaat vormen voor een volledige herstructurering van de financiering als sluitstuk van de stelseltransformatie 'van binnenuit' en daarmee passend op de praktijk in plaats van als randvoorwaarde vooraf.

We weten dat dit een complex traject is, omgeven met onzekerheden en risico's. Maar het biedt de mogelijkheid om bestaande belemmeringen weg te nemen vanuit een praktijk georiënteerde benadering waarbij we ervoor waken dat onzekerheden ingevuld wordt met aanvullende bureaucratie en toenemend wantrouwen. Het vergt bijdragen vanuit een scherper bewustzijn en invulling van ieders verantwoordelijkheid in plaats van het loslaten van die verantwoordelijkheden.

- Regionale domeinoverstijgende samenwerking op basis van gezamenlijke financiering in alle regio's

2025

- Stelsels zijn geëvolueerd tot een eenduidig, transparant functionerend geheel met regionale financiering op basis van vitaliteit van de gemeenschap

2040

Ondersteunen van ouderen in de eigen woonomgeving

Acties

- Stimulering zelf- en samenzorg.
- Beroeps- en domeinoverstijgende samenwerking en expertise-opbouw.
- (Logistieke) organiseerbaarheid van zorg en ondersteuning in de wijk.
- Stroomlijning ketens voor acute en tijdelijke zorg.

Regionale doe-coalities vormen naast het aanjagen van vitaliteit en preventie ook de basis voor de zorg en ondersteuning die nodig zal blijven. Met het ouder worden groeit de behoefte aan ondersteuning. Idealiter is die ondersteuning door iedere oudere dan laagdrempelig, dichtbij en flexibel te organiseren en aan te passen aan diens leefsituatie en levensfase. Gegeven de diversiteit in vraag ligt de uitdaging in het vormgeven van zorg en ondersteuning op een zodanige manier dat een continuüm geboden kan worden van individueel in de eigen woning tot aan het verpleeghuis/hospice: flexibele arrangementen aan huis, geclusterd en intramuraal.

Dat begint met zelf- en samenwerken aan gezondheid en het ondersteunen hiervan met kennis en middelen. Verdere expertiseopbouw gericht op de gevolgen van het ouder worden voor lichaam, geest, gedrag en behoefte bij een ondersteuningsvraag of ziekte realiseren we in beroeps- en domeinoverstijgende samenwerking

START

- Ondersteuning zelf- en samenzorginitiatieven mogelijk gemaakt
- Concrete mogelijkheden en oplossingen voor ondersteuning in de wijk gebundeld

tussen niet-medische beroepsgroepen en (para)medici van de nulde tot en met de derde lijn. Het verder versterken van de organisatiegraad van de verschillende beroepsgroepen in de eerstelijnszorg en ondersteuning draagt daaraan bij. Als huisartsen, paramedici, wijkverpleegkundigen, specialisten ouderengeneeskunde en welzijnsmedewerkers elkaar sneller en beter vinden kan, indien nodig, eerder geïntervenieerd worden en zorg en ondersteuning beter gecoördineerd worden. Het faciliteren van die samenwerking kan ondersteund worden door het creëren van goede randvoorwaarden op het gebied van gegevensuitwisseling en financiering zoals een betaaltitel voor het multidisciplinair overleg.

Ook de (logistieke) organiseerbaarheid van zorg en ondersteuning is een belangrijk onderwerp. Het realiseren van een adequate zorg- en sociale infrastructuur voor bijvoorbeeld niet planbare zorg en 24/7 toezicht in de wijk, zijn belangrijke thema's. Grootschalige toepassing

van digitale technologie om dit te ondersteunen is een vereiste. Het organiseren van zorgketens voor acute zorg en tijdelijk verblijf als thuiszorg (even) niet meer volstaat, is de volgende schakel in het continuüm aan zorg en ondersteuning. Het efficiënt organiseren van zorg voor iedereen op het moment dat dat nodig is, vraagt om eenduidige toegang, instroom (triage en passende zorginzet) en doorstroom (regie op vervolgzorg). Systeemfuncties die voor individuele organisaties lastig te organiseren zijn en vragen om regionale samenwerking en lokale uitvoering. Om effectief te kunnen zijn is het van belang om deze samenwerking duurzaam te bestendigen en zo nodig in contractering vast te leggen. Daarmee ontstaat een samenhangend, transparant en toegankelijk aanbod van zorg en ondersteuning in de wijk.

2025

- Stimuleringsregeling zelf- en samenzorg
- Beroeps- en domeinoverstijgende samenwerking eerstelijnszorg
- Regionale organisatie zorginfrastructuur, acute zorg en tijdelijk verblijf

2040

- Continuüm van regionaal georganiseerde lokale zorg en ondersteuning voor elke zelfstandig wonende oudere

Realiseren van passende en digitale zorg vanuit patiëntperspectief

Acties

- Ontwikkeling kader passende zorg vanuit patiëntperspectief.
- Versnelling van toelaten en schrappen van zorg.
- Digitalisering van zorg ter versterking van toegankelijkheid.
- Gelijkwaardige en gebalanceerde inzet van formele en informele zorg.

In een vitale samenleving biedt de regionale structuur voor zorg en ondersteuning passende zorg in vergaande mate van digitalisering. Nza en ZiN hebben richting gegeven aan het debat over passende zorg, waarbij dit begrip refereert aan zowel effectiviteit van zorg, gebruik van zorg, als aan de organisatie van zorg.¹ Op termijn is de ambitie om alleen bewezen effectieve zorg en ondersteuning te financieren.

Passende zorg moet leiden tot merkbaar betere kwaliteit van leven (en sterven) en vanuit dat principe moet de oudere om wie het gaat leidend zijn in de te maken keuzes voor zorg en ondersteuning. Ook in dit proces willen we de slag maken naar investeren in gezondheid in plaats van het genezen van ziekte. In het besef dat dé oudere niet bestaat maar dat het begrip passend tegemoet zal moeten komen aan de diversiteit aan culturen en mensen die onze samenleving kenmerkt. Een interventie is dan effectief als zij aantoonbaar bijdraagt aan de kwaliteit van leven van mensen met verschillende achtergronden maar ook met verschillende ondersteuningsvragen,

START

- Kader passende zorg ontwikkeld
- Mogelijkheden voor inzet sociale netwerk geïnventariseerd
- Experimenten beoordeling kosteneffectiviteit gestart

bijvoorbeeld als gevolg van meervoudige problematiek. Op dit moment wordt hooguit 5 procent van nieuwe zorg die toegelaten wordt voor bekostiging expliciet beoordeeld op kosteneffectiviteit.² Verbreding van deze toets is wenselijk maar in de huidige werkwijze tijdrovend en arbeidsintensief. Het versnellen van het toelaten en schrappen van zorg die voor vergoeding in aanmerking komt vraagt om het doorbreken van traditionele patronen. Het ontwikkelen van een kader hiervoor begint met de vraag wie bepaalt wat passende zorg is en op basis van welke criteria. Onderzoek en experimenten zijn nodig om dit perspectief te verbinden met de huidige wetenschappelijke benaderingen voor bewezen (niet-) effectieve zorg.

In aanvulling op een aanscherping van de inzet van zorg en ondersteuning op basis van bewezen effectiviteit komt ook de vraag aan de orde op welke wijze, waar en door wie deze ondersteuning geleverd kan worden. Digitale zorg zal meer en meer het uitgangspunt zijn ter versterking van toegankelijkheid in plaats van een be-

lemmering. Het beter benutten van de mogelijkheden van het netwerk van ouderen en het formele zorgaanbod daarop aan laten sluiten, levert een bijdrage aan de toenemende schaarste aan zorgprofessionals maar moet ook gezien en ontwikkeld worden in de context van beschikbaarheid en belasting van het netwerk. Hier ligt ook verbinding met de (wettelijke) initiatieven die meer ruimte bieden voor mantelzorg, zowel in tijd, ondersteuning als financieel, met gelijkwaardige en gebalanceerde inzet van formele en informele zorg als uitgangspunt.

Uiteindelijk werken we toe naar een situatie waarin iedereen, predictief, preventief en curatief zijn afwegingen kan maken en vervolgens ondersteuning kan krijgen op basis van betrouwbare, beschikbare informatie over symptomen, diagnoses en behandelingen etc. Informele ondersteuning waar het kan, formele zorg en ondersteuning naar draagkracht voor wie het nodig heeft.

2025

- Breder toets effectiviteit van zorg vanuit patiëntperspectief in uitvoering
- Herijking verzekerde pakketten gestart
- Gebalanceerde en gelijkwaardige inzet formele en informele zorg op basis van individuele context gerealiseerd

2040

- Passende zorg voor iedereen op basis van beschikbare en betrouwbare informatie over bewezen effectieve zorg met kwaliteit van leven en sterven als ijkpunt

Doe-coalitie

Blauwe zorg

Maastricht

Roger Ruijters,

Voorzitter Raad van Bestuur Envida,
thuiszorgorganisatie in Maastricht

Guy Schulp,

Medisch directeur ZIO,
huisartsen coöperatie

Blauwe Zorg is in 2012 geïnitieerd en in 2013 gestart in Maastricht-Heuvelland als een van de negen proeftuinen van VWS, gericht op het realiseren van betere, passende zorg tegen lagere kosten. Meer gezondheid per beschikbare euro, dat is de ambitie. Vanuit het bestuurlijk netwerk Alliantie Santé wordt samengewerkt tussen Gemeente Maastricht, zorgverzekeraar VGZ, Envida, Maastricht UMC+, ZIO, Levanto, Trajekt, Radar, Mondriaan, GGD Zuid-Limburg en Universiteit Maastricht.

”

Het is een soort voorjaar voor de langdurige zorg. De nieuwe organisatie is aan het ontluiken en je krijgt een perspectief hoe de toekomst van de langdurige zorg er gaat uitzien.

Het is geen formeel juridisch verband. Blauwe zorg is bedoeld als een duurzame beweging en gedachtengoed. Het is een systeembenadering, we willen een echte kanteling in de regio. Gezamenlijk organiseren we de keten ouderenzorg voor met name kwetsbare ouderen.

”

Niet alles hoeft evidence based, het kan ook experience based. Gezond verstand is best een goede basis.

Gezien de arbeidsmarktopgave zullen we het vooral moeten zoeken in het voorkomen van zorg: wanneer je veilig woont, leeft en werkt, en de wijk een gezonde mix van bedrijvigheid en levendigheid heeft, wordt de vraag naar ondersteuning ook kleiner. Het gaat vaak om presentie en aandacht. In gesprek met 75-plussers kiezen we de invalshoek van positieve gezondheid om vooral de link met al het informele aanbod te leggen, ook door te zorgen dat het goed zichtbaar en benut wordt.

Nieuwbouw heeft diversere types groepswoningen. Verpleegzorg wordt in de infrastructuur verankerd, nachtopvang, sociaal werkers, activiteitenbegeleiders anders georganiseerd. Zo ontstaan hybride mogelijkheden om op een eigen plek te vertoeven, kleinschalig en efficiënt georganiseerd.

We ontwikkelden innovatieve patiënt-volgende financiering, op basis van lump sum bedragen. De regelruimte is maximaal, om de samenwerking te bevorderen: hoe slimmer wij organiseren, hoe meer het loont. Met gemeenten willen we, naast dagbesteding, ook de huishoudelijke hulp lump sum financieren. Dat is voor hen ook prettig, ze houden overzicht en controle.

”

Als je 10 dromen hebt kun je 7 van de 10 zelf realiseren en voor maar 3 heb je Den Haag nodig.

Het rotsvaste geloof dat de sectoren het allemaal zelf gaan oplossen is overtrokken. Op een aantal thema's is centrale sturing nodig. Centrale sturing kan domeinoverstijgende samenwerking en financiering faciliteren en daarmee ook kwaliteit en gegevensdeling overstijgend regelen. Van verzekeraars mag je verwachten dat deze showcases ophaalt en deelt in zijn zorggebied, inspiratiebijeenkomsten organiseert voor de grote zorgaanbieders, gekoppeld aan experiment bekostiging.

In de nabije toekomst gaat de babyboom generatie een paradigmashift bewerkstelligen: zij zijn de baas over hun eigen leven, hoe minder zorg hoe beter. We verwachten meer burgerinitiatieven, met name in plattelandsgemeentes, waar zorg in coöperatieve modellen wordt georganiseerd.

In het algemeen worden maatwerk en leefstijl richtinggevend. Zorgvoorzieningen gaan zich onderscheiden met een helder profiel gericht.

In 2040 hopen we dat we ons solidair systeem zo toegankelijk kunnen houden als nu, en dat niet alleen de mensen met de grootste portemonnee de toegang nog hebben. Ook zou het verschil in positieve gezondheid tussen hoog en laag opgeleid dan tenminste moeten zijn verkleind.

Doe-coalitie

Beter Samen in Noord

Edwin van der Meer,
BovenIJ ziekenhuis

Will van Schendel,
De Sociale Maatschap

Beter Samen in Noord is een actief programma in Amsterdam-Noord, bestaande uit zorg- en welzijn-organisaties BovenIJ ziekenhuis, Buurteam Amsterdam-Noord, Cordaan, Doras, Evean, Amstelring, Stichting Amsterdamse Gezondheidscentra, Arkin, Stadsdeel Noord, HvO-Querido en Dock. Tien jaar geleden hebben wij de krachten gebundeld, vanuit de overtuiging dat wanneer je welzijn sterker maakt, je minder zorg nodig hebt en meer kwaliteit van leven en functioneren ervaart. Een overtuiging die ontstaan is vanuit de kwetsbare verhalen van ervaringsdeskundige bewoners uit de wijk. Hun gezamenlijke verhaal heeft organisaties samengebracht in de overtuiging dat het samen anders en beter kan.

Ik zit hier in een film waarvan ze in Den Haag het scenario nog aan het schrijven zijn

- Hugo de Jonge - voormalig minister van VWS na een bezoek aan Beter Samen in Noord

De Noorderling heeft iets over voor zijn buurtgenoten.

Amsterdam-Noord is een van oudsher hechte gemeenschap, die zich kenmerkt door veel lage inkomens en armoede. De Noorderling heeft iets over voor zijn buurtgenoten. Als een stel van 50 euro per week moet rondkomen, zijn ze nog in staat om de buurman iets te geven zodat die verder kan. Ook de samenwerking binnen de coalitie is hecht; wij zijn uniek in de mate van verbinden van het sociale- en het zorgdomein. Het moet niet uitmaken bij welke voordeur je aanklopt. Achter de voordeur zit dezelfde filosofie om iemand de zorg te geven die op dat moment nodig is. Wij kijken naar wat de mens nodig heeft.

Het moet niet uitmaken bij welke voordeur je aanklopt.

We zijn heel precies gaan kijken hoe we onze data meer kunnen gebruiken. Zo zagen we dat mensen met schulden soms wel 30 bezoeken aan de huisarts brachten die hen dan doorverwees naar het ziekenhuis. Vaak bleken het geen medische klachten. Soms waren er wel drie of vier hulpverleners per cliënt; wij brachten het casemanagement in één hand, van iemand die door ons is opgeleid. Het geld volgt de cliënt.

We registreren alles en kunnen prachtige resultaten laten zien uit onze programma's. Tijdelijke huisvesting dak- en thuislozen, ernstige psychiatrische problematiek, aanpak ouderen en dementie; het zijn allemaal paden die over de domeinen heen gaan, wij hebben de data en mooie resultaten erbij. In de documentaire Schuldig is de schuldenaanpak als industrie in beeld gebracht. Met de aanpak van 'Vroeg eropaf' is iedere euro die we in zetten, meer dan het dubbele waard en er zijn er bijna geen huisuitzettingen meer.¹ De komende jaren willen we deze wijze van werken verder verankeren, omdat het bijdraagt aan het verbeteren van de gezondheid van bewoners en cliënten.

In Noord zijn inmiddels zo'n 80 ervaringsdeskundigen actief die een steeds groter bereik hebben met 'gezond gedrag'; ze hebben hun leefstijl aangepast en hoeven daardoor niet meer naar de huisarts. Ons buurtteam kwam eerst 10 keer bij Simone aan de deur

voordat ze opendeed. Er dreigde een huisuitzetting, ze was ruim 70 kg te zwaar en was volledig geïsoleerd. Nu onderneemt Simone van alles met mensen in de buurt. Haar chipsverslaving zijn gezonde smoothies geworden, ze is afgevallen en ze is nu zelf een rolmodel bij de Gewichtige Dames wandelclub. Dat is nogal wat.

Waar je wieg staat, betekent iets voor je gezondheid. Wij willen meer gezondheid en minder gezondheidsverschillen tussen arm en rijk, door consistent beleid waarmee we mensen helpen om op hetzelfde niveau te komen. Het helpt als daarbij de financiering de praktijk volgt: we moeten één pot maken van WMO-, ZVW- en WLZ-gelden. Verder zien we dat de samenwerking zich verder kan verdiepen en verbreden, bijvoorbeeld door samenwerking met de woningcorporaties op te zoeken. En door te zorgen dat mensen een zinvolle invulling hebben van de dag.

Van individueel innoveren naar digitaal verbonden

Digitaal doen

Waar zetten we ons voor in?

Een samenleving waarin we digitaal meedoen en zinvol gebruik maken van de mogelijkheden die technologie en digitalisering ons bieden. We benutten de technologische en digitale mogelijkheden op een ethisch verantwoorde wijze die de menselijke maat ondersteunt. We hebben een infrastructuur die zorgt voor een goede integratie van digitale toepassingen op een passende manier. Iedereen kan op een veilige, toegankelijke, gebruiksvriendelijke en persoonlijke manier digitaal interacteren.

Wat is daarvoor nodig?

Bewustzijn, kennis en acceptatie van technologie en digitalisering en goede digitale vaardigheden onder eindgebruikers. Gebruiksvriendelijke, toegankelijke en intuïtieve digitale toepassingen. Een veilig, verantwoord en duurzaam digitaal landschap op basis van heldere kaders. Een verhoogde digitale weerbaarheid, passende digitale soevereiniteit en passende randvoorwaarden voor de implementatie en opschaling van digitale toepassingen.

Wat gaan we daarvoor doen?

1. Stimuleren van digitale inclusie
2. Investeren in een duurzaam digitaal landschap
3. Versterken van opschalings- en doorzettingsmacht

1

Stimuleren van
digitale inclusie

2

Investeren in een
duurzaam digitaal
landschap

**Van individueel
innoveren naar
digitaal
verbonden**

Digitaal doen

3

Versterken van
opschalings- en
doorzettingsmacht

Stimuleren van digitale inclusie

Acties

- Landelijke en publiek-private kennisagenda rondom digitale inclusie.
- Versterking digitale vaardigheden voor specifieke doelgroepen.
- Aansluiting op de (toekomstige) arbeidsmarkt vanuit een heldere visie op de (digitale) professional van de toekomst.
- Een digitale strategie voor elke publieke organisatie.
- Onderzoek naar effecten van gebruik én meerwaarde van digitale toepassingen.
- Brede dialoog over de impact van digitale technologie.

De toename van technologie in het dagelijks leven zorgt ervoor dat veel mensen steeds handiger worden in het gebruik ervan. Mede aangejaagd door de coronapandemie groeit de acceptatie en toepassing. Toch zien we dat er nog vaak beperkt bewustzijn, kennis en acceptatie is van beschikbare technologische toepassingen en de toegevoegde waarde bij potentiële gebruikers (ouderen, mantelzorgers, professionals en leveranciers). Ook is er een grote groep met beperkte digitale vaardigheden die moeilijk meekomt in het digitaal wordende tijdperk. Dit zogenaamde digibetisme vergroot de ongelijkheid in onze samenleving.

Tegelijkertijd zijn nog veel technologieën matig gebruiksvriendelijk, slecht toegankelijk en weinig intuïtief. Er is nog onvoldoende aandacht voor passende inzet van de digitale middelen voor de juiste (oudere) doelgroep. Ook ligt er te veel nadruk op hightech toepassingen, zoals geavanceerde supercomputers, zelfrijdende auto's

- Publiek-privaat actieplan rondom digitale inclusie gereed
- Brede dialoog gestart over impact van digitalisering op een ouder wordende samenleving

START

en nieuwe virtuele werelden. Dit geeft een verkeerde beeldvorming over de rol van technologie in een ouder wordende samenleving. Daarnaast wordt nog onvoldoende stilgestaan bij de ethische en privacyvraagstukken die nieuwe technologische ontwikkelingen met zich meebrengen. Denk aan de vraag wie verantwoordelijk is als een algoritme zelfstandig de verkeerde keuzes maakt. Of het gegeven dat door de inzet van digitale technologie, de privacy en (cyber-)veiligheid in het gedrang kunnen komen. Dit kan het gevoel van veiligheid, vertrouwen en controle schaden.

Willen we de vruchten plukken van de technologische ontwikkelingen, dan moet iedereen de kans krijgen om digitaal mee te komen. Dit betekent sterk inzetten op het vergroten van bewustzijn, kennis en acceptatie onder alle potentiële gebruikers en het versterken van de digitale vaardigheden. Alleen focus op 'de oudere' is onvoldoende. Ook mantelzorgers, vrijwilligers, bestuurders en

professionals moeten worden betrokken. Tegelijkertijd is het belangrijk ook oog te houden voor de mensen die zich digitaal echt niet redden. Het uitgangspunt daarbij moet zijn: digitaal als het kan en fysiek als het moet.

Technologie moet eenvoudiger en het is van belang om een juiste balans te krijgen tussen low- en hightech en de beweging te maken van push naar pull. Waar digitalisering nu vooral nog geïnitieerd wordt door (zorg- en welzijns)organisaties, zullen we ook zelf steeds meer met technologische oplossingen komen. Het is hierbij belangrijk om ethische en privacyaspecten te borgen en oog te houden voor de menselijke maat.

2025

- Publiek-private samenwerking rondom digitale inclusie is effectief en waardevol
- Iedere publieke en private organisatie heeft een digitale strategie
- Er heerst een gevoel van veiligheid, vertrouwen en controle in de ouder wordende samenleving met betrekking tot digitalisering

2040

- Een samenleving waarin iedereen digitaal mee doet en zinvol gebruik maakt van de mogelijkheden die technologie en digitalisering bieden
- Iedereen benut technologische en digitale mogelijkheden op een wijze die ethisch afgewogen is en de menselijke maat ondersteunt
- Alle publiekelijke technologische systemen zijn voor iedereen toegankelijk, laagdrempelig en intuïtief

Investeren in een duurzaam digitaal landschap

Acties

- Duurzame digitale infrastructuur voor welzijn en zorg.
- Passend data-eigenaarschap en persoonlijk datamanagement.
- Adequate en assertieve aanpak voor het bestrijden van digitale bedreigingen.

We doen steeds meer online en data vormen het fundament van de digitale samenleving. Exponentieel groeiende hoeveelheden data zorgen ervoor dat organisaties nieuwe inzichten opdoen en oplossingen voor vraagstukken kunnen ontwikkelen. De digitale systemen waarin deze data worden opgeslagen zijn vaak nog onvoldoende op elkaar afgestemd en bevinden zich op verschillende (publieke en private) plekken. Daarnaast staat huidige wet- en regelgeving soms gewenste gegevensuitwisseling tussen bijvoorbeeld ouderen, naasten en aanbieders in de weg.

Dit aandachtsgebied speelt al jaren en er gebeurt ook al ontzettend veel. Van programma's en afsprakenstelsels met betrekking tot gegevensuitwisseling en informatiestandaarden, tot gerichte coalities, initiatieven en pilots om de infrastructuur te verbeteren. Tegelijkertijd ontbreekt onderlinge compatibiliteit en afstemming, bestaat er onduidelijkheid over afspraken en onderliggende principes, en wordt er nog veel ingezet op puntoplossingen.

START

- Identificatie van grootste knelpunten en 'quick wins' rondom digitale infrastructuur gestart
- Gelegenheidscoalities voor vormen van heldere kaders met behulp van duidelijke sturing gefaciliteerd
- Vormen heldere kaders voor passend data-eigenaarschap gestart

Het toenemende belang van data voor economische en maatschappelijke doeleinden leidt ertoe dat we anders gaan denken over de waarde en toegankelijkheid van data. En ook de opmars van grote tech- en platformbedrijven drijft de verdere discussie over de 'datamacht'. Burgers, bedrijven en overheden verkrijgen datasoevereiniteit en worden in staat gesteld om bewuste keuzes te maken over gegevens die ze aan anderen beschikbaar stellen. Maar er ontbreken heldere kaders over de digitale soevereiniteit van onze samenleving. Daarbij komt dat naarmate de samenleving verder digitaliseert, criminaliteit steeds vaker digitaal plaatsvindt. Desondanks besteden veel burgers en organisaties nog (te) weinig aandacht aan cybersecurity. De digitale dreiging is permanent en cyberincidenten kunnen maatschappij-ontwrichtende schade veroorzaken. De veiligheid en digitale weerbaarheid van burgers en organisaties in het gebruik van data en technologie staan onder druk.

Het is van belang dat we inzetten op een veilig, verantwoord en duurzaam informatiestelsel met heldere kaders. Dit kan door prioriteit te geven aan de ontwikkeling van passend gegevensgebruik waardoor iedereen op een veilige, toegankelijke, gebruiksvriendelijke en persoonlijke manier online kan interacteren. Data worden zo op een passende manier beheerd en digitale toepassingen kunnen snel en eenvoudig integreren op de infrastructuur. De aandacht gaat uit naar het vergroten van de digitale weerbaarheid. Dit veronderstelt dat niet alleen de digitale veiligheid op orde is, maar ook dat men in staat is adequaat te reageren op cyberincidenten.

Dit vraagstuk is te complex om in diverse programma's opgepakt te worden of door het veld te worden opgelost. De totstandkoming van een duurzaam digitaal landschap kan alleen succesvol zijn als dit in zeer nauwe samenwerking wordt gerealiseerd met en tussen partijen. Dit vergt centrale afstemming en sturing van de overheid, maar altijd in verbondenheid met de betrokken partijen.

2025

- Duidelijkheid in taken en rollen (systeem) partijen
- Contouren voor gezamenlijke en duurzame digitale infrastructuur met een passend afsprakenstelsel en informatiestandaarden gevormd
- Impact vergroot van landelijke programma's ten behoeve van optimalisatie van passende datasoevereiniteit ouder wordende samenleving
- Nationale risicoanalyse en aanpak ten behoeve van digitale veiligheid en weerbaarheid

2040

- Een gezamenlijke en duurzame digitale infrastructuur die integratie van digitale toepassingen in een ouder wordende samenleving op een passende manier faciliteert
- Een digitaal weerbare samenleving waarin iedereen op veilige, betrouwbare, toegankelijke, gebruiksvriendelijke, begrijpelijke en persoonlijke manier digitaal kan interacteren

Versterken van opschalings- en doorzettingsmacht

Acties

- Heldere agenda om verbinding en samenwerking te versterken.
- Passende randvoorwaarden voor duurzaam innovatielandschap.
- Uniform startpunt voor versnelde implementatie en opschaling van digitale toepassingen.

In de afgelopen jaren zijn partijen die zich bezighouden met technologie en digitalisering zich steeds meer bewust geworden van de onderlinge afhankelijkheid voor het implementeren en opschalen van innovaties. Steeds vaker worden woorden zoals ecosysteem gebruikt om dit te illustreren. Dergelijke ecosystemen beperken zich niet tot het maken van afspraken over de invoering en opschaling van innovaties, ze bieden ook een leergemeenschap voor wisselwerking tussen onderzoek, onderwijs, innovatoren en praktijkervaringen. Grote digitale platformen brengen mensen samen, introduceren nieuwe vormen van samenwerking en dragen bij aan het ontstaan en verspreiden van ideeën.

Toch zien we dat organisaties vaak zelf (opnieuw) het wiel uitvinden en dat technologische vernieuwingen moeilijk voorbij de experimenteerfase komen. Succesvolle voorbeelden worden nog onvoldoende opgeschaald. En de huidige bekostiging maakt het soms lastig om de kosten

START

- Landelijke visie en strategie op digitalisering in een ouder wordende samenleving
- Versterkte research en innovatie ecosystemen op specifieke thema's met inzet op vergroten doorzettingsmacht
- Verkenning over samenwerkingsmogelijkheden met techgiganten in een ouder wordende samenleving

en baten van technologie bij elkaar te brengen. Lokaal opgezette initiatieven ontstijgen nog onvoldoende de kleine schaal waarop ze zijn geïntroduceerd. Bovendien is er geen helder overzicht van alle beschikbare technologieën. De kansen op synergie rondom implementatie en opschaling van technologie en digitalisering worden nog onvoldoende benut.

Het vraagt om een duidelijke agenda waarin gestelde doelen uitgesplitst worden in concrete en overzichtelijke mijlpalen. Er is publiek-private samenwerking nodig om verbinding met en tussen partijen op gerichte thema's te stimuleren. Zo vergroten we de toegang tot research en innovatie ecosystemen, waarbij ingezet kan worden op de samenwerking met grote (internationale) partners. Daarbij is het ook belangrijk om oog te houden voor verantwoord innoveren, waarbij kritische succesfactoren, zoals de mate van persoonlijk contact en bijdrage aan werkplezier in acht worden genomen.

We hebben randvoorwaarden nodig die een duurzaam innovatielandschap stimuleren. Hierbij moet de aandacht uitgaan naar passende bekostiging en verdienmodellen voor gecoördineerde opschaling en implementatie van technologische innovaties. De wet- en regelgeving moet beter aansluiten bij de huidige technologische wereld en de implementatie van technologie niet belemmeren.

Tot slot is een transparant en onafhankelijk overzicht voor gebruikers en ontwikkelaars nodig over de impact, implementatie en opschaling van technologische toepassingen, zodat we beter het kaf van het koren kunnen scheiden. Dit overzicht kan ook dienen als startpunt voor implementatie en opschaling van technologische innovaties.

2025

- Passende bekostiging voor gecoördineerde opschaling en implementatie van technologische innovaties
- Innovatievriendelijke en toekomstbestendige wetgeving
- Een landelijk kennisplatform voor (bewezen) effectieve toepassingen, kennis en ervaringen met betrekking tot digitalisering

2040

- Een samenleving met passende randvoorwaarden die een duurzaam innovatielandschap stimuleren

Transformeren: Actie, samenwerking en dialoog

De transformatieagenda zoals beschreven in het vorige deel schetst een beweging die niet vanzelfsprekend is. Wat voor de een inspirerend is, kan voor de ander een doembeeld zijn. En wat gemakkelijk opgeschreven is, kan in de praktijk erg weerbarstig zijn of veel geld (lijken te) kosten. Het vraagt aan veel mensen om uit hun comfortzone te stappen. Bijvoorbeeld omdat voor realisatie domeinoverstijgend samengewerkt moet gaan worden met minder bekende of minder logische partners. De complexiteit van de vraagstukken is ook zodanig dat ze niet op voorhand volledig uitgewerkt en ingevoerd kunnen worden. Dat betekent aan de slag gaan met innovatie zonder dat je precies weet waar je uit gaat komen. Het realiseren van deze transformatieagenda is een iteratief proces van vallen en opstaan, maar vooral van lef en leren van elkaar. En het onderlinge vertrouwen dat samen de oplossingen gevonden en gedragen zullen worden. Kijken waar initiatieven succesvol zijn en die opschalen, uitbreiden en verbreden zodat ze elkaar en de transformatie als geheel verder versterken. En durven aangeven wat anders loopt dan gepland of verwacht zodat we in een lerende beweging vooruitgaan.

Onlosmakelijk verbonden met deze agenda zijn dan ook de wijze waarop we de realisatie van de agenda met elkaar in samenhang vormgeven en de maatschappelijke dialoog die we als samenleving met elkaar moeten voeren over deze agenda. In dit afsluitende deel beschrijven we de eerste stappen die we voor ons zien om de beweging die we willen inzetten aan te jagen, de wijze waarop we dat samen kunnen doen, en de maatschappelijke dialoog om alle burgers actief te betrekken bij een nog ongewisse toekomst.

Een natuurlijke neiging is om de complexiteit te reduceren tot kleine behapbare vragen. Maar dan focussen systeemspelers zich op hun deel van de verantwoordelijkheid met als gevolg dat de noodzakelijke samenhang uit het oog wordt verloren. Een dergelijke versnippering resulteert in suboptimale deeloplossingen en niet goed samenwerkende systemen, regelgeving en bekostiging. Iets waar burgers en zorgprofessionals maar al te vaak tegenaan lopen. Extra intramurale zorgplekken zonder genoeg personeel resulteert tenslotte niet in een duurzame oplossing. Of langer zelfstandig thuis zonder samenwerkende technologie en mantelzorgers die de zorg voor ouders kunnen combineren met hun werk en inkomen, geeft geen antwoord op onze collectieve uitdaging. Dat wil niet zeggen dat onze boodschap een 'grand design' heeft. Verre van.

De transformatieagenda is opgebouwd uit vijf agendathema's omdat elk agendathema een eigen dynamiek en ecosysteem van actoren en voortrekkers kent. Maar afstemming en coördinatie op die punten waar afhankelijkheden elkaar vinden, is essentieel. Niet alleen op basis van stagnatie aan voortgang binnen een van de domeinen maar ook proactief op basis van regulier overleg en coördinatie in een regieteam met mandaat en overzicht. Tenslotte is de enige constante in alle domeinen diezelfde burger en de vergrijzende samenleving. Een samenleving en burgers die zich laten horen als vraagstukken escaleren maar die zich ook kunnen verbinden om samen deze puzzel te leggen. Een samenleving die floreert als we het samen doen en alle kennis, kunde en (levens)ervaring samenbrengen en benutten.

Van denken naar doen

De transformatieagenda heeft geen begin noch einde. Hij biedt een samenhangend geheel van activiteiten waarvan tijdens het programma Ouder Worden 2040 helder is geworden dat ze bijdragen aan een ouder wordende samenleving waarin iedereen, ook mensen in de derde en vierde levensfase, meedoet en ertoe doet. De activiteiten zijn gebaseerd op basis van een lange termijn en domeinoverstijgend perspectief. Ze bouwen voort op veel initiatieven die al lopen en brengen de realisatie van andere dichterbij. Maar een boer weet dat hij zijn land niet over de volle breedte in één keer kan ploegen. De trekker die hij daarvoor nodig zou hebben, is zo zwaar dat die vast zou lopen in de grond. De agenda is dan ook niet een statisch geheel van activiteiten die integraal en tegelijkertijd afgewerkt moeten worden maar een dynamisch geheel die de beweging naar een ouder wordende samenleving moet blijven voeden. Vanuit de transformatieagenda destilleren we de eerste concrete acties per thema die als aanjager en versneller kunnen dienen om vervolgens gedurende de komende jaren de volledige agenda stap voor stap te realiseren.

Van oud zijn
naar goed
ouder worden

Mee doen

Meedoen: Beeldvorming beïnvloeden voor onbenut potentieel in de derde en vierde levensfase

De veranderende demografische balans daagt uit om onze beelden rondom mensen in de derde en vierde levensfase te herzien, als individu, maar ook als samenleving. De afgelopen 70 jaar is de levensverwachting enorm toegenomen. Voor een grote groep mensen betekent dat een hele nieuwe levensfase erbij. Dat roept de vraag op hoe die levensfase invulling krijgt, hoe deze groep mensen een waardevolle bijdrage kan leveren aan de maatschappij. Dit draagt ook bij aan hun eigen zingeving en geluk. Om dit po-

tentieel te benutten moeten we anders gaan kijken naar mensen in de derde en vierde levensfase en niet meer met het eenzijdige beeld dat we als kind met de paplepel krijgen ingegoten: ouderen als groep die door verlies aan vitaliteit minder productief en uiteindelijk steeds afhankelijker wordt van zorg en ondersteuning.

Eigenlijk weten we nog weinig over de wijze waarop onze beeldvorming over ouderen invloed heeft op de rol die zij spelen in onze samenleving en mogelijkere wijs voor het onbenut potentieel in deze groep. Maar we weten wel dat het cruciaal is om ruimte te creëren in de maatschappij voor een betekenisvolle bijdrage van deze steeds groter wordende groep. Het agendathema 'van oud zijn naar goed ouder worden' jagen we aan door het initiëren en uitvoeren van gericht onderzoek naar de mogelijkheden om het beeld over mensen in de derde en vierde levensfase zodanig positief te beïnvloeden dat het gemakkelijker wordt het onbenut potentieel te ontsluiten, bijdragend aan actieve participatie gedurende het hele leven.

Van betrokken
werk naar
waardevolle
bijdrage

Ertoe doen

Ertoe doen: Verruimen van de mogelijkheden om arbeid en zorg te combineren

De krapte op de arbeidsmarkt zal de komende 20 jaar een zwaar stempel drukken op de ouder wordende samenleving. Er zijn minder mensen beschikbaar voor een grotere hoeveelheid te verrichten arbeid en ondersteuning aan een groter wordende groep die in meer of mindere mate ondersteuning nodig heeft. Het gaat daarbij om professionals, mantelzorgers en al die anderen die informeel bijdragen aan het ondersteunen van kwetsbaren in de samenleving. Het waarderen en ondersteunen van alle niet-beroepsmatige en beroepsmatige mensen met zorg en ondersteuningstaken als drijvende kracht in de ouder wordende

samenleving is de volgende stap naar een samenleving waarin iedereen ertoe kan doen. Het agendathema 'van betrokken werk naar waardevolle bijdrage' jagen we aan door het verruimen van de mogelijkheden voor mantelzorgers en andere niet-beroepsmatige zorgverleners om werk en zorg te combineren en hun positie in de (formele) zorgketen te versterken. We denken aan zorgverlof, flexibele indeling van werktijden en afwisselend thuis en op afstand werken. In de inspanning die we leveren stellen we vitaliteit van beroepsmatige zorgverleners en hun duurzame inzetbaarheid centraal, om zo het tekort aan arbeidskrachten in zorg en ondersteuning terug te dringen.

Samen doen: Versnellingsimpuls aan de woonopgave op basis van samen-woon-vormen-atlas

Om langer thuis te kunnen wonen zijn voldoende passende woningen, voorzieningen en onderdeel zijn van een sociaal netwerk, van cruciaal belang. De ouder wordende samenleving stelt eisen aan de (kwalitatieve en kwantitatieve) huisvoorraad. Er is een dringende vraag naar duurzaam passende oplossingen voor het grote woningtekort met een toenemende behoefte aan flexibel wonen en vraag naar diversiteit in (extra) wonen. Oplossingen zijn aanwezig in een rijke variëteit, maar komen geïsoleerd en versnipperd tot stand. Het bij elkaar brengen van alle mogelijke reeds bestaande voorbeelden van woonvormen voor een ouder wonende samenleving, individueel en collectief, met en zonder formele zorg en ondersteuning, in nieuwbouw en getransformeerd vastgoed in een 'woonatlas'. Dit kan als handboek richting bieden om de bestaande mismatch op regionale basis gestructureerd in kaart te

brengen en versneld aan te pakken. Het agendathema 'van eigen huis naar samen-wonen' jagen we aan door op basis van deze woonatlas in regionale bijeenkomsten de woonopgave te concretiseren en de benodigde doorzettingsmacht te organiseren voor het oplossen van de belemmeringen. Dat vraagt om regionale allianties tussen verschillende partijen zoals gemeentes, welzijn, financiers, woningcorporaties en een goede burgervertegenwoordiging zodat we ook daadwerkelijk samen kunnen bouwen en wonen.

Serviceconcepten in de wijk met nadrukkelijke aandacht voor mobiliteit

De ouder wordende samenleving stelt ook eisen aan de inrichting van onze leefomgeving. Een prettige, groene, veilige en leefbare woonomgeving met voorzieningen dichtbij, ondersteunt betrokkenheid en sociale cohesie in de buurt. Mobiliteit is een integraal en cruciaal onderdeel van een leefomgeving die uitnodigt tot bewegen en ontmoeten. Het moet een stevige plek krijgen in de ontwikkeling van serviceconcepten voor een vitale wijkinfrastructuur. Het gaat dan over de mogelijkheid om bijvoorbeeld dichtbij boodschappen te doen of op bezoek te gaan bij kennissen en familie als eigen vervoer niet meer vanzelfsprekend is. Maar ook om ondersteund te kunnen reizen naar verder weg wonende familie. We jagen het agendathema 'van eigen huis naar samen-wonen' aan door onderzoek naar en innovatie in de integratie van mobiliteitsoplossingen in dementie- en leeftijdsvriendelijke wijkconcepten te intensiveren als bijdrage aan de verdere ontwikkelingen van serviceconcepten in de wijk.

Vitaal doen: Financiële arrangementen voor de vitale cliënt van morgen

Gezondheid gaat over het vermogen om je aan te passen en eigen regie te voeren. Aandacht voor preventie en leefstijlinterventies krijgen

een steeds prominentere rol omdat het individuele en maatschappelijke gezondheidswinst oplevert en het de druk op de arbeidsmarkt kan verlagen. We zijn ons bewust van verschillen in de mate van meer of minder gezonde leefstijl in de bevolking door onder andere sociaaleconomische verschillen. Voorkomen is beter en goedkoper dan genezen maar dat vraagt ook om andere vormen van financiering. Inzetten op predictieve en preventieve zorg en ondersteuning vraagt om (nieuwe) passende financiering over de grenzen van organisaties en domeinen heen en rekening houdend met genoemde sociaaleconomische en culturele verschillen. We jagen het agendathema 'van liever niet ziek naar leven lang vitaal' aan door het ontwikkelen van en experimenteren met nieuwe financiële arrangementen voor het voorspellen, uitstellen en voorkomen van de zorgvraag, ofwel predictieve en preventieve zorg. De focus ligt op minder zorg waar mogelijk en meer vitaliteit en kwaliteit van leven en functioneren. Het bundelen en uitdragen van de ervaringen van de verschillende bestaande doe-coalities biedt hiervoor een prachtige basis. Twee zaken zijn daarbij van belang. Ten eerste commitment bij de start van innovaties over grenzen van domeinen om te zorgen voor structurele financiering (doorzettingsmacht), indien de Maatschappelijke Business Case (SROI) is aangetoond. En ten tweede dat bewezen oplossingen door de coalitie van betrokken partijen landelijk opgeschaald worden (opschalingskracht).

Digitaal doen: Gezamenlijk beoordelen en aanschaffen van technologie voor langer thuis wonen

Technologie en digitalisering biedt vele manieren om de kwaliteit van leven te verbeteren en kan bijdra-

gen aan mogelijkheden om met eigen regie zo lang mogelijk zelfstandig te wonen. De mogelijkheden zijn eindeloos en net daarin schuilt het risico van versnippering en vertraging van toepassing en gebruik. Want waar te beginnen en wat moet je aanschaffen? En hoe verklein je de toenemende tweedeling door verschillen in vaardigheden en gebruik van deze technologie? Dat kan door het organiseren van het gezamenlijk inkopen en aanschaffen van op gebruikerservaringen getoetste oplossingen. De combinatie van gebruikers en financiers maakt het mogelijk om opschalingskracht te vergroten en implementatie en toepassing te versnellen. We jagen het agendathema 'van individueel innoveren naar digitaal verbonden' aan door het organiseren van gezamenlijke toetsing en aanschaf van technologie die het mogelijk maakt langer thuis te wonen met eigen regie.

Organiseren van de samenwerking

Het in samenhang realiseren van de grote diversiteit aan onderwerpen uit de transformatieagenda zodat ze elkaar versterken, vraagt om een passend ontwerp. Immers, samenhang en verbinding zijn geboden, maar er moet ook ruimte zijn voor de verschillende snelheden waarop de diverse onderwerpen tot stand gebracht kunnen worden. Als er tijdelijk een vertraging ontstaat op een bepaald onderwerp, mag dat de voortgang van andere agendapunten niet hinderen. Bij een nieuwe fase in de transformatie hoort dan ook een veranderende samenstelling en organisatie van het ecosysteem met nieuwe

groepen, rollen en verantwoordelijkheden. Een nieuw denkkader, ondersteund door een bijbehorende andere manier van organiseren en faciliteren

De kracht van de transformatieagenda zit in een andere benadering van het vraagstuk van de ouder wordende samenleving. Eerst kijken naar de kansen die het brengt, vervolgens naar de uitdagingen die we moeten beantwoorden. Met een gezelschap van mensen en organisaties uit de publieke en private sector over de domeinen heen. We zijn begonnen met de maatschappelijke opgave en de vraag wie aan welke vraag bij wil dragen. Daarmee hebben we het denken in traditionele hokjes en sectoren doorbroken.

Voor het vervolg blijft het belangrijk dat partijen boven zichzelf uit kunnen stijgen en zich samen stretchen om net meer te doen dan men eigenlijk had verwacht. Er is een organisatienetwerk nodig voor de uitvoering van de transformatieagenda, die recht doet aan de verschillende perspectieven, domeinen en complexiteit van het vraagstuk.

Tot nu toe hebben we, zoals in de inleiding beschreven, gewerkt met zes werkgroepen met elk een eigen perspectief van partijen en experts. Daarmee hebben we voorkomen dat een bepaald perspectief te dominant zou worden. En de ruimte en veiligheid geboden om (institutionele) zorgen en angsten te delen. We hebben mensen met verschillende perspectieven, achtergronden en inzichten, vanuit verschillende publieke en private organisaties bijeengebracht. En zo nieuwe kennis, inzichten en antwoorden op de snel veranderende samenleving gevormd.

In de komende tijd waarin we de slag maken naar actieve uitvoering, is het van belang de organisatie zodanig

vorm te geven dat daadkracht en innovatievermogen tot stand komt. Dit doen we door de verschillende werkgroepen te mixen, waarbij niet meer de verschillende perspectieven het inrichtingsprincipe vormen maar de benodigde en elkaar versterkende slagkracht per agendathema.

De integrale organisatie van het programma verandert daarmee van zes werkgroepen naar een samenwerkend geheel bestaande uit:

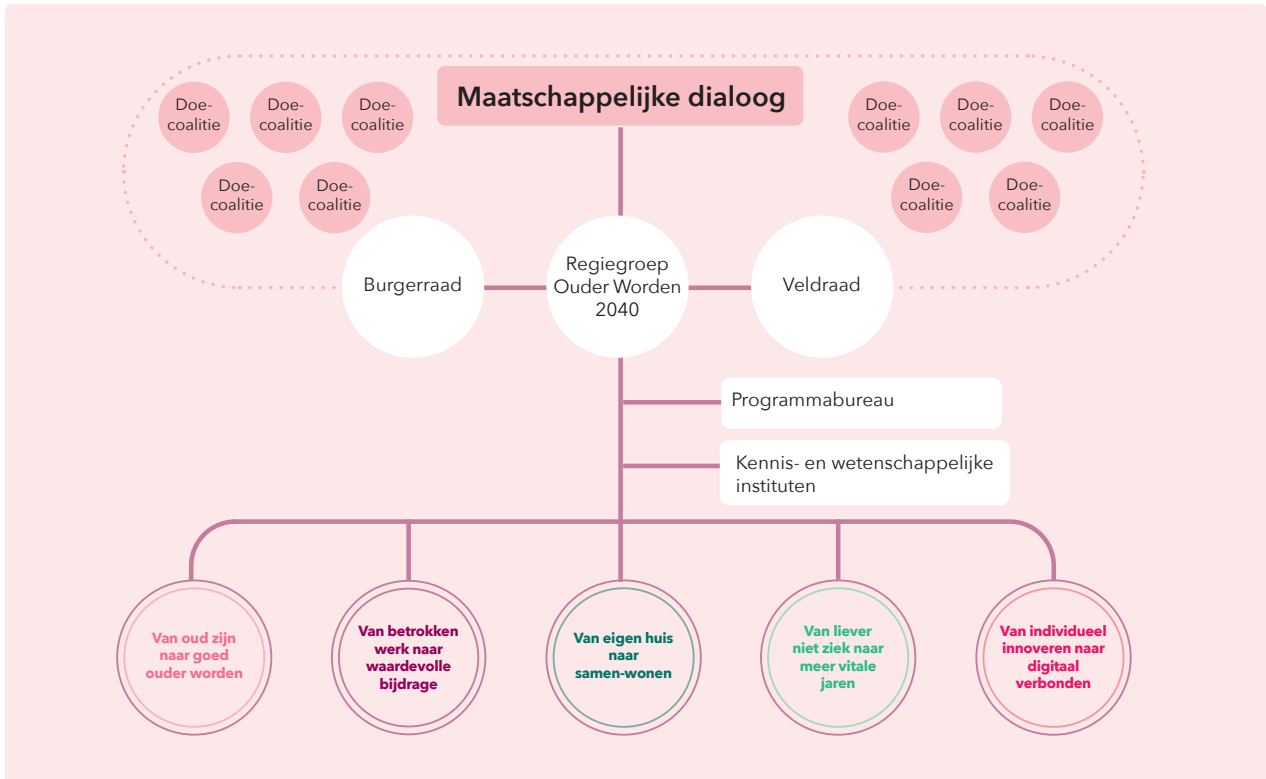
- **Burgerraad:** laten we uitgroeien tot een netwerk van 2040 burgers die meedenken en werken aan de agenda en het implementatieproces. Ze vervullen een centrale en cruciale rol in de interactie met en aansluiting op de samenleving en maatschappelijke dialoog. De uitwerking van de rollen van de burgerraad en invulling van de maatschappelijke dialoog komen in de volgende paragraaf nog uitgebreider aan de orde.
- **Regiegroep:** bestaat uit een kern van bestuurders, frisdenkers en beleidsmakers uit de Maatschappelijke expertgroep, Veldraad en Interdepartementaal netwerk die sturing geeft aan het proces van het programma. Deelnemers aan de Regiegroep staan achter de uitgangspunten van Ouder Worden 2040 en zorgen voor coördinatie tussen de verschillende deelprogramma's en dialoog met de samenleving.
- **Doe-coalities:** de regionale of lokale samenwerkingsverbanden van mensen en organisaties (natuurlijke en rechtspersonen) die domeinoverstijgend nu al bezig zijn met het transformeren van zorg en ondersteuning naar een vitale gemeenschap blijven dat doen en breiden zich uit, gevoed door ontwikkelingen vanuit het programma.

- Veldraad: behoudt zijn samenstelling met partijen uit zorg, wonen en welzijn in de dubbelfunctie van het bieden van daad- en vernieuwingskracht aan het programma en het borgen dat de ‘winkel openblijft tijdens de verbouwing’. Een transformatie kost tijd en ook gedurende die periode heeft iedereen die dat nodig heeft recht op de best mogelijke zorg en ondersteuning.
- Transformatiegroepen: bestaan uit inhoudelijk betrokken experts, beleidsmakers en besluitvormers die realisatie van de vijf bewegingen uit de transformatieagenda mogelijk maken door uitvoering van de onderwerpen die beschreven zijn. Voorzitters

ters van de transformatiegroepen maken ook onderdeel uit van de Regiegroep om de samenhang te bewaken, dwarsverbanden te kunnen leggen en effectieve realisatie te borgen.

Maatschappelijke dialoog: de basis voor transformatie

We sluiten af met een pleidooi, een call to action, om al deze vraagstukken rond leven in een ouder wordende samenleving serieus te nemen en maatschappijbreed te adresseren. Daar is een brede dialoog voor nodig met de samenleving, ondersteund door een Burgerraad met 2040 deelnemers die actief betrokken worden in het vormgeven aan de nu nog ongewisse toekomst.

Disruptief

Van alle grote vraagstukken waarmee de Nederlandse samenleving wordt geconfronteerd is de ouder wordende samenleving de meest disruptieve, omdat deze alle domeinen en aspecten van het dagelijks leven raakt. Onze manier van leven en samenleven wordt onherroepelijk geraakt en niet altijd ten positieve. Hoe precies, dat is onzeker.

Onzekerheid

Die grote mate van onzekerheid over wat precies de ouder wordende samenleving gaat zijn, levert al concrete vragen op. Bijvoorbeeld over de toegankelijkheid van de woningmarkt, en over de invulling van een vitale samenleving. Of de wijze waarop solidariteit tussen generaties zich ontwikkelt als het perspectief voor jongeren minder rooskleurig is dan voor de ouderen voor wie zij nu meebetalen. Of over de betaalbaarheid van zorg en de verschillen die dat kan benadrukken in onze leefwereld. Omdat de gehele samenleving aan de onontkoombare effecten van de vergrijzing onderhevig zal zijn, is bewustwording en draagvlak onder de bevolking van groot belang. Bewustwording over de uitdagingen waar we voor staan en draagvlak voor de soms moeilijke keuzes die er gemaakt moeten worden.

Wat opvalt in veel rapporten en aanbevelingen rond de vergrijzing is het ontbreken van de betrokkenheid en raadpleging van burgers. Zij worden nauwelijks betrokken bij het vormgeven aan vergezichten en het maken van beleid.

Opmaat

In het programma Ouder Worden 2040 hebben we direct bij aanvang een Burgerraad opgenomen met een brede vertegenwoordiging uit de samenleving. Deze

Burgerraad is onderdeel geweest van zowel de toekomstverkenning als het vaststellen van de transformatieagenda. Zo was het mogelijk vanuit de leefwereld van de burger steeds zo goed mogelijk de verbinding met de systeemwereld te leggen. Wat ons betreft is deze Burgerraad een eerste bescheiden stap naar co-creatie met burgers en vertegenwoordigers uit de verschillende segmenten van de samenleving. Voor echt brede bewustwording en draagvlak binnen die samenleving is meer nodig. In een volgende fase zal aan die bewustwording verder invulling en uitvoering gegeven moeten worden.

In het WRR-rapport 'Kiezen voor Houdbare Zorg' (2021)¹ worden de consequenties van de ouder wordende samenleving voor de toekomst van gezondheidszorg in het algemeen en ouderenzorg in het bijzonder uiteengezet. We herkennen ons waar de WRR in haar aanbeveling oproept om de samenleving voor te bereiden op de schaarste in de zorg en noodzaak tot het maken van keuzes, en in de aanbeveling om de burger een stem te geven door middel van een burgerplatform.

Vertrouwenscrisis en polarisatie

Het ontbreken van een wezenlijk gesprek in en met de samenleving is onlosmakelijk gerelateerd aan de vertrouwenscrisis die is ontstaan tussen burgers en overheid. De oorzaak is moeilijk te herleiden: staat de hyperindividualistische burger op? wordt er te weinig controle over het eigen leven gevoeld? is de huidige democratische routine te zwaar en te weinig transparant? Feit is dat de vertrouwenscrisis regelmatig de kop opsteekt.

We zien het terug in de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2022, en in de lagere drempel voor demonstraties en protest. Het is precies deze vertrouwenscrisis die een wezenlijk gesprek in de samenleving zowel moeilijk als noodzakelijk maakt. Vers in het geheugen ligt de beweging van de anti-vaxxers, die gedurende de coronamaatregelen in steeds grotere getale de straat op gingen.

De grote gemene deler in deze protestbewegingen is dat de antwoorden van de geijkte systeemspelers niet voldoen. Burgers hebben andere of overspannen verwachtingen, voelen zich betutteld of aan hun lot overgelaten. Deze kloof tussen vraag en antwoord, verwachting en aanbod leidt onder een groeiende groep van de bevolking tot teleurstelling, cynisme, wantrouwen en zichtbaar of onzichtbaar afhaken. De dreiging van polarisatie van standpunten neemt toe en daarmee mogelijk de ontwrichting van de samenleving.

Basisprincipes van een maatschappelijke dialoog

Bewustwording draagt bij aan draagvlak in de samenleving voor de aanstaande veranderingen. Op individueel niveau bereidt het de burger voor op de consequenties voor het eigen leven. Net zoals iedereen zich voorbereidt op het proces van ouder worden zelf, door verwachtingen aan te passen, soms los te laten. Burgerparticipatie is de sleutel tot bewustwording en biedt een uitgelezen kans voor co-creatie van passende, afgestemde beleidsontwikkeling en innovatie. Het is een meerjarig proces waar met een grote representatieve groep het gesprek wordt aangegaan als een manier om de gehele samenleving te betrekken en te includeren in het vormgeven aan de toekomst.

Burgerparticipatie is iets anders dan burger-engagement of een referendum. Engagement, ofwel coöptatie, legt een idee of oplossing voor en vraagt om instemming, aanhaken en meedoen. Dit gebeurt veel in patiëntenraden of cliëntenpanels. Een referendum biedt twee opties om tussen te kiezen en verdeelt daarmee de groep die wordt aangesproken.^{2,3}

Engagement en een referendum hebben gemeenschappelijk dat de oordeelsvorming en het formuleren van oplossingen elders gebeurt en top-down wordt voorgelegd. En dat uiteindelijk maar een klein deel (ook al is het een meerderheid) zich kan vinden in de uitkomst.

Burgerparticipatie, ook wel deliberatieve besluitvorming, onderscheidt zich hiervan en wordt gekenmerkt op vijf punten:

1. Het van meet af aan de dialoog aangaan.
2. Een zeer grote representatieve afvaardiging van de gehele bevolking. Etnografisch zo precies mogelijk, met alle culturele groepen, leeftijden, opleiding, herkomst, geografische verdeling en sociaaleconomische status (SES).
3. Hen meenemen in het hele proces van informeren, oordeelsvorming, discussies, alternatieven ontwikkelen en voorstellen doen.
4. Dit inbedden in een kristalheldere structuur van randvoorwaarden, waarvan de belangrijkste is dat de beleidsmakers en de institutie zich committeren aan de voorstellen.
5. Streven naar maximale inclusie. Meer dan een meerderheidsbesluit, wordt een geïntegreerd besluit genomen waarin alle, zo niet dan toch de meeste, perspectieven en stemmen vertegenwoordigd zijn.

Inclusief en meerstemmig

Je kunt pas open met elkaar in gesprek gaan vanuit een basis van vertrouwen. Bij het vormen van een Burgerraad creëer je vertrouwen door te laten zien dat je iedereen aan boord wilt en hebt om de toekomst mee te bepalen. Het woord inclusiviteit past hier; het wordt veel gebezigd maar krijgt niet overal even consequent vorm en inhoud. Mensen krijgen vertrouwen en voelen zich geïncludeerd wanneer zij daadwerkelijk gehoord en gezien zijn in oordeels- en besluitvorming.

In inclusiviteit krijgt meerstemmigheid vorm. Een opgelegde maatregel of beleidswijziging organiseert haar eigen verzet en polarisatie; door verzet te onderzoeken op wat eronder en erachter schuilgaat, ontsluit je meerstemmigheid. De een is tegen hogere accijns op brandstoffen omdat ze hun baan in de fossiele industrie niet kwijt willen, de ander omdat ze niet geloven in klimaatverandering, de derde omdat deze het niet kan betalen. Het antwoord op (dreigende) polarisatie is dus juist om de tegenstelling te gebruiken en niet te verketteren. 'Uit de wrijving tussen normaliteit en de afwijking daarvan wordt een ruimte zichtbaar, een die buiten het huidige paradigma valt'.⁴

Deep Democracy is het gedachtegoed & methodiek om inclusiviteit en meerstemmigheid vorm te geven en tot kwalitatief rijke en inclusieve besluitvorming te komen. Het uitgangspunt is alle stemmen te horen en alle perspectieven mee te nemen in de inhoud en de kwaliteit van de besluiten. Het belangrijkste en meest tijdrovende deel van een Deep Democracy-besluitvorming betreft het elkaar informeren over onderliggende ideeën, dromen en doemscenario's rondom een vraag of onderwerp. En vervolgens steeds na te gaan wie iets soortgelijks vindt of na kan voelen. Weerstand wordt gezien als een stem die niet gehoord is en is aanleiding om deze alsnog te laten klinken. Zo wordt onmiddellijk de diversiteit en meerstemmigheid binnen de groep zichtbaar. Aan een besluit wordt net zo lang getweakt en geschaafd tot alle handen de lucht in kunnen en iedereen zich erin kan vinden. Deep Democracy is dé methode om onderliggende gemeenschappelijkheden te onderzoeken en overstijgende principes te benoemen.^{5,6}

Goed-beter-best burgerparticipatie

In Frankrijk werd de revolve van de gele hesjes aangegrepen om het Franse klimaatbeleid te voeden met input vanuit een burgerforum.⁷ Er werd een stevige representatieve groep samengesteld uit alle geledingen van de samenleving, inclusief gele hesjes en extreemrechts. Tot de verrassing van velen koos de meerderheid van de deelnemers na discussie voor 149 ambitieuze voorstellen voor sociaal en groen beleid. “Omdat het de overstijgende opdracht van de groep was”, zei een deelnemer.⁸ Dit toont hoe individuele belangen en polarisatie overstegen worden wanneer mensen worden verenigd om een gemeenschappelijk belang. Het venijn zat in de staart; het politieke mandaat van de burgerrepresentatie was niet goed geregeld zodat in de Klimaatwet maar weinig van de voorstellen is terug te vinden. Deelnemers voelen zich verraden omdat ze voor een schijnvertoning zijn ingezet.

Abortus en homohuwelijk⁹

Er waren geen twee onderwerpen te verzinnen die het katholieke land zo verdeelden als abortus en het homohuwelijk. Precies om deze reden van politieke lading werd besloten om in Citizens Assemblies, gevuld met een representatieve steekproef van de bevolking, tot een advies over wetgeving te komen. Er werden vijf weekenden uitgetrokken voor oordeels- en meningsvorming en de groep kreeg begeleiding door gesprekken met experts, en een passende vergoeding. Ook hier namen de burgers hun taak serieus en veranderde men niet zelden van standpunt na informatie of discussie. De Assemblies spraken zich uit vóór het homohuwelijk en legalisering van abortus en dit advies werd meegenomen door de Ierse regering.

Burgerparticipatie en brede bewustwording

Burgerparticipatie kent wat ons betreft twee essentiële routes. Een brede en diepe bewustwordingscampagne in een dialoog met de samenleving waarbij informeren, betrekken, confronteren, en gericht consulteren centraal staan. En het inzetten van een landelijke Burgerraad voor het betrekken bij keuzes en prioritering en participeren in besluitvorming.

Een dialoog in de samenleving vraagt om tijd en inzet om duurzaam effect te hebben. De dialoog wordt gevoerd rond de maatschappelijke thema's en kernzekerheden van de ouder wordende samenleving en moet plaatsvinden op zowel samenlevingsniveau als dicht bij die burger in de samenleving. Bewustwording en dialoog organiseren we breed in de media en aan den lijve in de wijken en instellingen.

Maatschappelijke discours

Om de dialoog op het niveau van de samenleving op gang te krijgen, is het van belang de samenleving te informeren over alle aspecten van de ouder wordende samenleving. We besteden aandacht aan ouder worden, vergrijzen, ontgroenen, kraptes en keuzes. Het vraagt om een uitvoering met impact, zoals de documentaire 'Schuldig' uit Amsterdam Noord bewerkstelligde. De diversiteit van mensen vraagt om een diversiteit in benaderingen. Voor het grote publiek en de kleinere (sub)culturen; de campagne moet zo sterk zijn dat niemand zich eraan kan onttrekken. Onderwerpen die wij willen belichten zijn gebaseerd op de acht kernthema's uit deze publicatie, zoals de dialoog over de waarde van werk, voorbereiding op 'de laatste 1.000 dagen' en de beeldvorming van mensen in de derde en vierde levensfase.

Door middel van gerichte programmering in de geschreven pers, sociale media, televisie en live in festivals, culturele instellingen, buurtcentra, supermarkten en andere ontmoetingsplaatsen agenderen we relevante en uitdagende onderwerpen van onze agenda. De manieren waarop en werkvormen waarmee we dit doen, laten we aansluiten bij de verschillende groepen en achtergronden uit de samenleving. Zo brengen we de samenleving in beweging en beïnvloeden beeldvorming en verwachtingen rond ouder worden. Omdat de vergrijzende samenleving een mondiaal vraagstuk is, wordt er gewerkt aan een internationale documentaire die de werktitel *The art of ageing* heeft meegekregen. Er wordt internationaal geïnventariseerd welke antwoorden er nu al komen vanuit burgers zelf en in de cross-over met andere sectoren, zoals de kunst- en cultuursector. Het doel is om een aantrekkelijk aanbod beschikbaar te maken, waarbij vooral aangesloten moet worden op het zelf creërend vermogen en zelforganisatie in die samenleving.

Burgers

In de toekomst woont het merendeel van de kwetsbare ouderen thuis en zijn het huisgenoten, mantelzorgers en vrijwilligers die hen ondersteunen. Om deze groepen mee te nemen in de beeldvorming over de ouder wordende samenleving ontwikkelen we een toolkit om onder andere aan de hand van scenario's het gesprek te kunnen voeren en burgers zich te laten voorbereiden op die toekomst. In de toolkit: werkmethodes, dilemma's en discussietechnieken, inhoudelijk materiaal zoals trendanalyses, thema-inventarisatie en scenario(filmpjes). We organiseren landelijk 'train the trainers' zodat zoveel mogelijk betrokkenen zich het gedachtegoed en de wijze van dialoog voeren eigen maken. Essentieel is om hierbij aan te sluiten bij reeds bestaande organisaties. De ouderenorganisaties, patiënten- en cliëntenorganisaties, Mantelzorg Nederland, en mogelijk

kerwijs ook woningcorporaties, gemeentes en pensioenfondsen kunnen zo hun leden, bewoners en deelnemers ondersteunen in bewustwording en de voorbereiding op die toekomst.

Professionals

Op alle plekken waar de (toekomstige) professionals werkzaam in de zorg en ondersteuning elkaar ontmoeten en met elkaar spreken, is het belangrijk om de dialoog over de ouder wordende samenleving structureel een plek te geven. Maar ook de huidige en toekomstige medewerkers de kennis, vaardigheden en randvoorwaarden meegeven om op de relevante momenten de cliënt/patiënt en naasten te kunnen ondersteunen in het voorbereiden op en omgaan met die verouderde samenleving.

In co-creatie met bestaande organisaties geven wij hier vorm en inhoud aan, met inhoudelijk materiaal om te verwerken in opleidingen en scenario's met elkaar te delen en onderzoeken. Het zijn tenslotte de opleidingsinstituten, partijen als Actiz en Verenso, V&VN en vele bestaande programma's die deze groepen goed weten te bereiken en al de juiste infrastructuur hebben ontwikkeld om niet alleen de dialoog aan te gaan, maar ook de kennis en vaardigheden te trainen.

De Burgerraad

De Burgerraad binnen het programma *Ouder Worden 2040* is als link naar de leefwereld van een diverse samenleving betrokken geweest bij de ontwikkeling van de scenario's en de transformatieagenda. Hun betrokkenheid zorgt ervoor dat het fragiele lijntje tussen systeemwereld en multidimensionale samenleving niet breekt en we niet voorbijgaan aan de spreekwoordelijke bedoeling. Het was geen focusgroep die achteraf een rapport of nieuw beleid beoordeelt, maar een integraal onderdeel van het proces. Omdat we maar al te goed

weten dat we zelfs met de beste bedoelingen niet altijd in staat zijn los te komen van onze eigen werkelijkheid en zelf vastzitten in een systeemrealiteit.

Ondanks de zorgvuldige selectie en diversiteit van de Burgerraad is het onmogelijk om de ruim 17,5 miljoen Nederlanders te vertegenwoordigen. Daar is meer voor nodig, zowel in aantal deelnemers als in de wijze waarop de Burgerraad betrokken wordt en tegelijkertijd gefaciliteerd wordt om haar rol als ambassadeurs invulling te geven. Doelstelling is om de Burgerraad in de volgende fase uit te laten groeien tot een netwerk van 2040 burgers die meedenken en werken aan de implementatie van de transformatieagenda. Zij zijn het gezicht met vertegenwoordiging vanuit alle generaties en levensfasen.

We organiseren bijeenkomsten die betrokkenheid en momentum creëren en vasthouden. We sluiten maximaal aan bij de leefwereld van allerlei verschillende groepen in de samenleving, omdat ze allemaal vertegenwoordigd zijn. Het is precies die zichtbare vertegenwoordiging die de brug kan slaan tussen systeem- en leefwereld. We organiseren op regelmatige basis overdracht en uitwisseling met 'the powers that be'. Dit zijn de beleidsmakers en beslissers, zoals de ministeries en de verzekeraars. Zo nemen zij kennis van de gegenereerde inzichten en ideeën, waarmee zij de besluitvorming en beleidsvorming kunnen voeden.

Het is essentieel om de leden van de Burgerraad te faciliteren met kennis en vaardigheden in hun rol als etnografisch waarnemers in die samenleving. Zij zijn de voelsprietten voor het programma in onze samenleving en geven signalen uit die samenleving terug aan het programma. Zij hebben ook een rol als ambassadeur voor de dialoog die we in de samenleving moeten voeren

over de ontwikkelingen en keuzes die we hebben. Keuzes als samenleving, als buurt en als individu.

Hoewel er al de nodige ervaringen zijn opgedaan met burgervertegenwoordiging, realiseren we ons dat een dergelijke doorgroei van een Burgerraad nog veel voorbereiding en besluitvorming vraagt. Burgers in Nederland zijn nog nooit intensief betrokken geweest bij het formuleren van antwoorden op maatschappelijke uitdagingen waar onze samenleving de komende 20 jaar voor staat. Dit vraagt een zorgvuldige voorbereiding omdat stappen in betrokkenheid geen weg terug kennen. Stappen terug kunnen namelijk resulteren in weerstand en wantrouwen in plaats van draagvlak. Binnen- en buitenlandse (wetenschappelijke) expertise waaronder antropologie, bestuurskunde, veranderkunde en complexiteitsdenken en de ervaringen met participatieprogramma's kunnen van nut zijn bij een goede voorbereiding.

Afsluitend

"We are communitarian entities with a heart. We are motivated individuals but have to build the systems to support it" (Dave Snowden). Met het ecosysteem, de infrastructuur en de Burgerraad die rond het programma Ouder Worden 2040 zijn ingericht, hebben we alle ingrediënten in huis om de volgende stappen te zetten naar bewustwording en draagvlak in de samenleving. Een samenleving die er in 2040 anders uit zal zien vanwege verwachte maar ook onverwachte ontwikkelingen en gebeurtenissen die zich de komende 20 jaar voor doen. Maar ook een samenleving die zich voor een deel gevormd heeft met de positieve inbreng van kennis en inzichten uit de reis die we begonnen zijn met het programma Ouder Worden 2040. We zien uit naar een gezamenlijk vervolg.

